PETRAS TARASENKA

Lietuvos Archeologijos Medžiaga

Materialien für litauische Archeologie

Švietimo Ministerijos Knygų Leidimo Komisijos leidinys, 147 Nr.
Kaunas, 1928 metai

TURINYS

INHALT

Pusl.

Įžanga 3
Vorwort

I. Lietuvos archeologijos plėtojimasis 5
Entwickelung der litauischen Archäologie

II. Archeologiniai Lietuvos paminklai 53
Ergebnisse der litauischen Archäologie

III. Archeologinių Lietuvos paminklų sąrašas 89
Verzeichnis der litauischen archäologischen Denkmäler

IV. Bibliografija 270
Bibliografie

V. Sistemingas archeologinių Lietuvos paminklų sąrašas . 312
Sistematisches Verzeichnis der litauischen archäologischen Denkmäler

VI. Die Entwickelung der litauischen Archäologie und ihre Ergebnisse I

Daug kas jau yra nudirbta Lietuvos archeologijos srityje, bet, tiksliau pažindami archeologinių mūsų paminklų gausingumą, pastebėsime, kad darbui čia dar plati dirva. Daugumos nykstančių archeologinių mūsų paminklų dar nėra lietęs nei mokslininko kastuvas, nei senovės globotojo ranka. Bet archeologinių liekanų tyrinėtojai, neturėdami žinių nei apie pačius paminklus, nei apie jų buvimo vietas, negali nustatyt savo darbų plano ir nepajėgia ko nors padaryti, kad galėtų ištirti kurią nors mūsų tolimos praeities paslaptį, ar imtųsi visų priemonių nykstančioms mūsų kultūros brangenybėms gelbėti.

Norėdamas padėti mokslininkų ir senovės globotojų darbui, daugiau kaip dešimt metų atsidėjęs rinkau žinias apie archeologinius Lietuvos paminklus ir parengiau šį pirmą tomą „Lietuvos archeologijos medžiagos". Šiame veikale, be faktinės Lietuvos archeologijos medžiagos, t. y. pačių paminklų ir literatūrinių veikalų surašymo, patiekiu kiek pastabų apie Lietuvos archeologijos mokslo plėtojimąsi, apie pačius archeologinius paminklus ir jų kultūras. Tai nėra mokslo veikalas su visais jo privalumais, o tiktai kuklus garsios Lietuvos praeities ir jos gyvų liekanų mylėtojo darbas Lietuvos archeologijos mokslo plėtojimuisi padėti. Norėdamas palengvinti pačios medžiagos ieškojimą vietoje, savo veikalą papildau ir archeologiniu Lietuvos žemėlapiu, kuriame, suskirstęs archeologinius paminklus jų rūšimis ir kultūros epochomis, pažymėjau topografinę jų padėtį. Tai dar nėra tikslus archeologiškas žemėlapis su archeologinių paminklų kultūrų pažymėjimu, su visomis chronologinėmis bei etnografinėmis jų savybėmis. Tokio žemėlapio parengimas — ateities darbas, kai visi mūsų archeologijos paminklai bus tiksliai ištirti, o surinktoji medžiaga moksliškai įvertinta ir pažinta.

Sumanius man surinkti medžiagą Lietuvos archeologijai ir keleris metus ją renkant ir tvarkant, daug užuojautos ir paramos mano darbui suteikė mūsų mokslininkai, kurie savo patarimais

nukreipė jį į mokslo darbo vagą, ir visuomenė, kuri, gyvai atsiliepdama į mano atsišaukimus, savo pranešimais iš vietų papildė mano surinktas iš literatūros šaltinių žinias. Be to, medžiaginė Valstybės Archeologijos Komisijos parama įgalino mane šį veikalą galutinai parengti. Todel visiems kuriuo nors būdu padėjusiems šiam mano darbui nuoširdžiai dėkoju.

Šiuo darbu rinkimas medžiagos Lietuvos archeologijai dar nesibaigia: daug archeologinių paminklų ir literatūros šaltinių jame dar nepažymėta; kai kurios žinios bus nepilnos ir netikslios, todel, varydamas šį darbą toliau, vėl prašau mūsų mokslininkų, visuomenės, Valstybinės Archeologijos Komisijos ir kitų Valstybinių įstaigų pagalbos padarytoms klaidoms atitaisyti, papildyti žinias ir išsemiamai surinkti visą medžiagą Lietuvos archeologijos mokslui.

Autorius.

I.

Lietuvos archeologijos plėtojimasis

Archeologija, kaip, plačia prasme, ir pats pavadinimas rodo, yra senovės mokslas. Archeologija, kaipo atskira sąvoka, pirmą kartą buvo pavartota Platono, bet ji ilgą laiką nebuvo skiriama nuo „istorijos“ sąvokos. Tik XIX amžiuje archeologija įgavo pastovų apibūdinimą ir dabar suprantama, kaipo sąranka žinių apie senovę, suvestų į atskirą grupę, remiantis bendru jų turiniu ir tyrimo uždaviniu — nagrinėti médžiaginius žmogaus darbo palaikus ir sekti jų santykius su vieta ir laiku.

Nežiūrint į tai, kad šių laikų archeologija įgavo pastovų apibendrinimą ir padarė didelę pažangą žmonijos praeities paslapčių išaiškinime, tenka girdėti, kad archeologija aplamai ir jos dalis — Lietuvos archeologija — dar nėsąs mokslas, nes neturįs kitų mokslų tikrumo. Nors „mokslo“ sąvoka suprantama sąranka bendrų samprotavimų, esančių vienas su kitu reikalaujamuose santykiuose ir priklausomybėje, o archeologija nagrinėja atskirus faktus, bendrindama juos tik išoriniais pažymiais, bet tokio tvirtinimo dar maža, nes kaip ir kiekvieno „mokslo“, taip ir aplamai „mokslo“ sąvoka yra lygtinė. Kaip ir kituose moksluose, taip ir archeologijoje aptinkam ir neaiškumų ir tikrų faktų greta netikrų, bet archeologija turi bendrus su kitais mokslais pagrindus. Kaip kiekvienas mokslas, taip ir archeologija siekia tikrenybės, stengiasi surasti objektyvią tiesą, nustatyti evoliucinį bei priežastinį sąryšį tarp įvairių reiškinių ir pažinti tuos reiškinius valdančius įstatymus. Ir to visko siekia tais pačiais proto veiksniais, kuriais siekia tikrenybės ir kiti mokslai.

Archeologija yra mokslas, savo tikslo ir metodo atžvilgiu priklausąs prie humanitarinių mokslų grupės, ir todel, kaip ir kiti humanitariniai mokslai, turi ne tik vieną bendrą nagrinėjamą turinį ir uždavinį, bet ir dalinių. Nagrinėdami tik vienos kurios nors grupės reiškinius, surištus su apibrėžta vieta ar laiku, mes kuriam visai savarankišką mokslą. Tokiu būdu, greta Lietuvos istorijos, lietuvių literatūros bei kitų humanitarinių mokslų, tu-

rinčių uždavinį nagrinėti kultūrinį Lietuvos plėtojimąsi ir del kurių kaipo „mokslų“ esmės ginčų jau nekeliama, yra savarankiškas mokslas ir *Lietuvos archeologija.*

Kaip ir kiti mūsų tautiniai mokslai, Lietuvos archeologija turi ne tik nagrinėjamos medžiagos — galybę įvairių archeologinių paminklų, išmėtytų po visus Lietuvos laukus, bet turi daug, nors ir retai gaunamos literatūros ir ilgą savo plėtojimosi istoriją.

Lietuvos archeologija, nors ir turi visai savarankišką uždavinį, savo plėtojimosi eigoje negali būti atskirta nuo bendro archeologijos mokslo skleidimosi ir todel, nors keliais bruožais pastebėjęs pradžioje apie bendrą archeologijos mokslo plėtimąsi, priminsiu plačiau ir Lietuvos archeologijos istoriją.

Gimusi Graikijoje ir dar Platono vartojama, archeologijos sąvoka, kaip jau esu pastebėjęs, ilgą laiką buvo bendrinama su istorijos sąvoka ir tik renesanso laikais į archeologiją pradėjo žiūrėti kaipo į atskirą mokslą, nagrinėjantį įvairias klasinės senovės meno liekanas.

Dar Dantės ir Petrarkos laikais visuomenė pradėjo domėtis senobinėmis graikų ir romėnų liekanomis, o XV amžiuje archeologų tarpe matom net ir tokius vardus, kaip Rafaelį, Mykolą Angelą, Leonardą da Vinčį, kurie itin atsidavę nagrinėjo įvairius antikus (senienas), o A. Fulvijus, pasiremdamas vien tik meno liekanomis, stengėsi atvaizduoti senobinį graikų bei romėnų gyvenimą. Klasine senove ir aplamai praeitimi domisi taip pat visa eilė Romos popiežių: Mykolas V, Pijus II, Julius II, Leonas X ir kiti, kurie Vatikane sukrovė daug meno kūrinių. XVI amžiaus pabaigoje Laurentijus Medičis įsteigė Florencijoje ir pirmą istorijos ir archeologijos muziejų.

Humanizmo gadynėje susidomėjimas senovės liekanomis paplito Prancūzijoje ir Vokietijoje, o XVI—XVII šimtmečiuose atsirado daug mokslininkų archeologų ir buvo įsteigta keletas naujų muziejų.

XVIII šimtmetyje, atradus Herkulanumo ir Pompėjos griuvėsius (1748 m.), Europos visuomenė ir mokslininkai itin susidomėjo archeologija ir bendromis pastangomis plėtė ją. Vokiečių mokslininkas J. Vinkelmanas (1717—1762 m.), tyrinėdamas senovines meno liekanas, atrado, kad kiekviena tauta pasižymi savotišku menu, ir nustatė pamatinius jo plėtimosi laikotarpius. Šią J. Vinkelmano nuomonę parėmė ir visa eilė kitų mokslininkų. Tik dabar pradėjo aiškėti daugelis pirmiau nesuprantamų dalykų,

kaip antai buvimas kai kuriuose laukuose molinių puodų (laidojamųjų urnų); pirmiau, nežiūrint tikros jų atsiradimo priežasties, buvo manoma, kad jie atsiradę vien Dievo valia ir augą „kaip grybai“ po pavasario lietaus. Tas pat ir su akmeniniais kirvukais, kuriuos mokslininkai tarė krintant griausmui graudžiant (Perkūno kirveliai) ir kuriuos dar XVIII amžiaus pabaigoje Petrapilio Mokslo Akademijoje dėdavo į bendrą mineralų skyrių. Dabar buvo teisingai išaiškinta jų atsiradimo priežastis. Suprato pagaliau, ką iš tikrųjų reiškia ir visi kiti randami Europoje senoviniai padarai, kokių jūreiviai matydavo tais laikais vartojant dar kai kurias laukines tautas.

Napoleono žygiai į Aigiptą, jo tyrinėjimai ten įdomių paminklų vietoje ir atgabenimas daugelio jų į Europą dar daugiau sužadino mokslininkus ir visuomenę tyrinėti praeities liekanas. Nuodugniau ir moksliškai praeities paminklams tirti 1828 metais Romoje buvo įsteigtas pirmas Archeologijos Institutas.

XIX šimtmetyje nuo archeologijos, kuri iki šiol tebenagrinėja įvairiausias senovines medžiagines liekanas, atsiskyrė atskiras mokslas — priešistorinė archeologija, nagrinėjanti seniausiuosius žmogaus paminklus, ir istorinė archeologija, kuri yra priešistorinės archeologijos tęsinys ir nagrinėja senovės liekanas, vienalaikes su istorijos žiniomis. Plečiantis kultūrai istoriniais laikais pažinimas šių laikų liekanų eina įvairiais būdais ir metodais: dalis praeities liekanų bendrinama į atskiras grupes ir sudaro atskirus mokslus, kaip antai: metrologija, archeografija, paleografija, buities archeologija, numizmatika, stragistika ir heraldika.

Priešistorinei archeologijai plėtotis labai daug padėjo tyrinėjimai danų archeologo J. Worsaae pirmykščių Danijos gyventojų gyvenimo liekanų, v. „kiokkėmendding'ų“, kuriems jisai nustatė senumo laiką. Priešistorinės archeologijos srityje dirbo dar visa eilė mokslininkų: Simonsenas, Thomsenas, Sveenstrupas, Montelijus ir kiti, kurie priešistorinį žmonijos kultūros plėtojimąsi padalijo į tris pamatines kultūrinio augimo gadynes: akmens, vario bei bronzos ir geležies ir geologijos duomenų pagalba nustatė, kad dar ledų gadynėje Europoje gyvenęta žmogaus ir vartota netobuli akmeniniai padargai.

Prancūzijoje ir daug kur kitur surastos pirmykščio žmogaus gyvenimo liekanos įgalino dar geriau susisteminti priešistorinę archeologiją, ką ir atliko prancūzų archeologas Mortiletas, pa-

dalindamas akmens gadynės kultūrą į senesnę — paleolito kultūrą, ir naujesnę — neolito kultūrą; jas, žiūrėdamas akmeninių padargų apdirbimo technikos tobulėjimo, padalino dar į kelius laikotarpius, teikdamas jiems, dažniausiai, vardus sulig pirmąja tų padarų atradimo vieta. Taip pat buvo sisteminta bronzos ir geležies gadynių kultūra. Nagrinėjant atskiras sritis, buvo nustatyta ir daugelis atskirų „kultūrinių sričių", rišant jas su gyvenančia toje vietoje tauta. Šitokiu būdu atsirado vokiečių, slavų ir kitų tautų bei kraštų, o taip pat ir Lietuvos archeologija, kuri, žiūrint nagrinėjamos medžiagos, irgi yra dvejopa: priešistorinė ir istorinė.

1. Archeologija Lietuvoje iki 1856 metų.

Dalyvaudama bendrame pasaulio kultūros judėjime drauge su kitais kraštais, Lietuva neatsiliko nuo bendro susidomėjimo archeologija ir jos tiriama medžiaga. Lietuvos šviesuomenė, eidama kartais mokslus užsienyje, o taip pat skaitydama ir anų laikų literatūrą, susipažino su archeologija ir jos tiriama medžiaga. Paskui, apsišvietę asmenys, sugrįžę į Lietuvą, ir čia ieškodavo senovinių liekanų, rinkdavo ir saugodavo jas. Taip antai Naugardėlio kaštelionas Aleksandravičius paėmė saugoti[1]) rastą ties Kietaviškėmis (Trakų apskr.) 1680 metais senovinį lietuvių „kalendorių" (Gedimino skeptrą), Lenkų karalius Augustas II, Drezdeno muziejaus įkūrėjas, liepė saugoti rastus Šventosios upėje ties Vilkmerge tauro ragus su išbrėžtomis rūnomis.

Žinome ir daugiau pavyzdžių, kaip Lietuvos šviesuomenės buvo vertinamos įvairios archeologinės liekanos, bet šitas visuomenės susidomėjimas savo krašto praeities liekanomis ir jų rinkimas dar nebuvo tikroji archeologija. Tik po J. Vinkelmano pastabų del tautinio meno plėtojimosi atsirado ir Lietuvos archeologija, kai visuomenė jau tikrai galėjo įvertinti visas Lietuvoje randamas archeologines liekanas.

Tikras Lietuvos archeologijos mokslas prasidėjo ir išsiplėtojo tik XIX amžiuje ir jo pradžia galima laikyti buvus 1802 metai. Tais metais Varšuvos Mokslo Draugijos vardu vienas iš tos draugijos narių, Hugas Kolontajus, išleido ir plačiai po Lietuvą

[1]) F. Pokrovskij. Archeologičeskaja karta Vilenskoj guberniji.

paskleidė pirmą atsišaukimą į visuomenę, ragindamas ją tirti liaudies tradicijas, apeigas, įvairius padavimus ir senovės liekanas ir nurodydamas mokslinę šitos medžiagos vertę[1]).

Pradžioje daug padėjo Lietuvos archeologijai plėtotis ir Vilniaus Universitetas, kuriame garsusis istorininkas prof. Joach. Lelevelis neretai nurodydavo į archeologijos reikšmę tikslesniam istorijos pažinimui ir ragindavo savo mokinius ir visuomenę nagrinėti archeologinę medžiagą. Daugiau negu prof. Joach. Lelevelis Lietuvos visuomenės susidomėjimą savo senove sužadino kitas Vilniaus Universiteto prof. Ks. Baužas (Bohusz) savo veikalu „O początkach narodu i języka Litewskiego" (Vilnius 1808 m.) ir Tad. Čackis: „O rzeczy mennicznej w Polsce i Litwie". Apskelbti antram XIX amžiaus dešimtmetyje Jono Potockio Pavyslio senovės paminklų tyrinėjimai ir St. Potockio veikalo apie J. Vinkelmano darbus „Winkelmann albo o sztuce u dawnych" (Warszawa 1813 m.) išleidimas labai padėjo plėtotis Lietuvos archeologijai[2]).

Antrame XIX šimtmečio dešimtmetyje vis dažniau ir dažniau įvairiuose žurnaluose, kaip antai „Tygodnik Wileński", „Dziennik Wileński", „Pamiętnik Warszawski", „Dziennik Warszawski", „Rozmaitości naukowe" ir kituose spausdinami straipsniai apie senovines Lietuvos liekanas. Įsikūrusi 1817 metais Mintaujoje Mokslo Draugija „Kurlandische Gesellschaft für Literatur und Kunst" daug pastabų apie Lietuvos senovinius paminklus spausdino savo metiniuose leidiniuose.

Lietuvos archeologijai daug pasidarbavo Lietuvos istorikas T. Narbutas, kuris 1810—1820 m. laikotarpyje tyrinėjo Lietuvos senkapius ir parašė kelius straipsnius apie Lietuvos archeologinius paminklus[3]). Tuos archeologijos duomenis T. Narbutas ne kartą nurodo ir savo istorijoje.

Garsių Vilniaus Universiteto prof. Lelevelio ir Baužo Lietuvos senovinių liekanų įvertinimai ir gyvas darbas pareikštas rinkimu Universitete numizmatinių ir įvairių kitų kolekcijų sudomino ne tik studentiją, bet ir platesnę Lietuvos visuomenę. Daugelis asmenų ima atsidėję tirti savo kraštą ir ne tik rašo apie archeologinius paminklus įvairiuose žurnaluose, bet tyrinėja įvairias senovines liekanas ir renka muziejus. Bene pirmą mu-

[1]) Wielka Encykl. Ilustr., 3—4 tt.
[2]) Ten pat.
[3]) T. Narbutt. Pomniejsze pisma historyczne.

ziejų Lietuvoje įsteigė garsus mūsų rašytojas D. Poška, Bijotų dv. (Skaudvilės valsč., Tauragės apskr.). Tyrinėdamas savo apylinkėje esančius senkapius, alkvietes ir kitus archeologinius paminklus, D. Poška surinko daug įvairių senovinių padarų. Išdžiūvus 1817 m. labai jo gerbiamam ąžuolui Baubliui, D. Poška padarė jame kambarėlį, į kurį ir sudėjo visus surinktus senovinius daiktus[1]). Iš D. Poškos surinktų rinkinių ties Baubliu yra dar likę akmeninė gelda ir akmuo — mengiras („akmeninė boba"), o nedaugelis likusių kitų daiktų yra pervežti dabar į Tauragės Mokytojų Seminariją[2]).

Tuo pat laiku Lietuvos senovės liekanas renka gr. E. Tiškevičius savo dvare Minsko gubernijoje, p. Daugėla Siesikų dv. (Vilkmergės apskr.), gr. J. Kosakovskis Lukonių dv. (Vilkmergės apskr.), gr. A. Pliateris Švėkšnos dv. (Tauragės apskr.). Iš šitų privatinių muziejų itin gausingas buvo gr. J. Kosakovskio muziejus, kuris iki įsteigiant 1856 m. Vilniaus muziejų buvo laikomas didžiausiu Lietuvoje[3]).

Vilniaus Universiteto uždarymas 1832-raisiais metais nesustabdė Lietuvos archeologijos plėtojimosi. Tolydžio daugiau ir daugiau atsiranda šviesuomenės, kuri tyrinėja savo krašto praeities paminklus, rašo apie juos spaudoje ir renka senovinių padarų rinkinius.

Ypatingą susidomėjimą savo krašto senovės liekanomis sukėlė Zoriano Dolengos-Chodakovskio pavyzdys. Šis senovinių liekanų tyrinėtojas pėsčias išvaikščiojo visus Gudus, Lenkus ir Galiciją, visur tyrinėdamas senovinius paminklus ir kreipdamas vietos gyventojų dėmesį[4]) į jų mokslinę reikšmę. Tuo pat laiku Lietuvos senovės liekanas tyrinėjo jau visa eilė mokslininkų: E. Tiškevičius tyrinėjo senkapius, Vilčinskis ir L. Jucevičius tyrinėjo piliakalnius ir senkapius, L. Jucevičius — senovinius akmeninius aukurus, Kraševskis tyrinėjo istorinių pilių liekanas.

Tuo laiku Mažojoj Lietuvoj Gizevijus nuodugniai tyrinėjo garsią mūsų senovės šventovę Rambyną ir keliuose dideliuose savo pranešimuose žurnale „Preuss. Prov. Blätt." plačiai pastebi apie Rambyno praeitį ir buvusio ant jo piliakalnio, senkapio ir akmens aukuro liekanas.

---

[1]) J. Lobojko. Groby olbrzymie na Żmudzi („Dzienn. Wileński" t. II. 1823).

[2]) „Klaipėdos Žinios", 1926 m. 5 Nr.

[3]) L. P. Pamiętniki Pana Kamertona.

[4]) Wielka Encykl. Ilustr., 3—4 tt.

Juo toliau, juo daugėja senovinių Lietuvos paminklų tyrinėtojų skaičius, auga literatūra, kuri liečia Lietuvos archeologiją. J. Baltramaitis savo „Lietuvos bibliografijoje“ nurodo, kad

laikotarpyje 1801—1810 m. išleista 2 veikalai,
„ 1811—1820 m. „ 6 „
„ 1821—1830 m. „ 8 „
„ 1831—1840 m. „ 24 „
„ 1841—1850 m. „ 46 „
„ 1851—1860 m. „ 48 veikalai,

liečią Lietuvos archeologiją.

1841—1850 metų laikotarpyje Lietuvos senovės tyrėjų skaičius dar padidėjo. Pradeda rašyti gr. A. Pliateris, K. Zienkavičius, M. Balinskis. Pradedama rašyti ne tik apie atskirus Lietuvos archeologinius paminklus, bet pasirodo ir grynai mokslišku monografijų, kuriose plačiai nagrinėjami įvairūs Lietuvos archeologijos klausimai. Ypatingos reikšmės Lietuvos archeologijos mokslo plėtojimuisi turėjo 1842 m. išleistas E. Tiškevičiaus veikalas „Rzut oka na źródła archeologji krajowej“. Nors tame veikale autorius, daug dirbęs Lietuvos archeologijos srity, ir pastebi, kad „sunku yra tiksliai nušviesti ir pažinti medžiagą to mokslo, kuris beveik visai dar nebuvo paliestas mokslininkų tyrimų“ ir todel į šią savo archeologinių Lietuvos paminklų apžvalgą žiūri ne kaip į mokslinę monografiją, bet kaip į populiarų veikalą, skiriamą Lietuvos senovės liekanoms populiarinti. Šiame veikale E. Tiškevičius plačiai pastebi apie Lietuvos pilių liekanas, piliakalnius, senkapius, akmeninius aukurus ir įvairius smulkius akmens, bronzos ir geležies padarus ir papildo savo veikalą 8 senovinių paminklų lentelėmis ir padarų atvaizdais.

„Rzut oka na źródła archeologji krajowej“, išverstas dar į rusų ir vokiečių kalbas, supažino svetimšalius mokslininkus su Lietuvos archeologinėmis liekanomis. Prancūzų mokslininkas Dubois de Montepereux, atvažiavęs į Lietuvą, kasinėjo čia Raginėnų, Pakalniškių, Karpiškių senkapius Panevėžio apskrity ir savo pastebėjimus paskelbė prancūzų mokslo žurnaluose.

Atsiradus daugiau senovės mylėtojų, jų tyrimo darbui palengvinti J. Kraševskis 1845 m. išleidžia net tam tikrą senovės liekanų tyrimo vadovą „Rukovodstvo k izyskaniju drevnostej w zapadnoj Rossiji“.

1841—1850 metų laikotarpyje Lietuvos archeologijos liekanomis pradeda domėtis ir lietuviai, kurie savo pastebėjimus del

jos rašo lietuvių kalba. Garsus mūsų istorikas tautininkas S. Daukantas, rinkdamas medžiagą „Lietuvos istorijai“, negalėjo nepastebėti ir įvairių archeologinių paminklų, kurie teikia daug medžiagos pačiai Lietuvos istorijai ir, nors savo raštuose nepastebi apie atskirus archeologinius paminklus, bet tiksliai aprašydamas įvairius senovinius paminklus aplamai, duoda progos manyti, kad ir S. Daukanto paties buvo tyrinėta archeologiniai Lietuvos paminklai. Kitas garsus tautinio atgimimo veikėjas vyskupas M. Valančius, rinkdamas medžiagą savo veikalui „Žemaičių vyskupystė“, renka žinias ir apie įvairius senovinius paminklus, kuriuos vėliau nekartą mini savo veikaluose, o „Antano Tretininko pasakojimuose“ paduoda sąrašą daugelio Lietuvos piliakalnių.

Ir S. Daukantas ir vyskupas M. Valančius ne tik patys domėjosi savo krašto senovės liekanomis, bet prie šito darbo ragino ir kitus lietuvius. Šitiems raginimams atsiliepė daug lietuvių šviesuomenės, ypač kunigų Žemaičiuose, kurie pradėjo tyrinėti esančius savo apylinkėse senovinius paminklus ir rinkti apie juos žinių. Iš tokių mokslo bendradarbių reikia pastebėti kun. A. Kašarauskas (Kossarzewski), kuris savo nespausdintuose užrašuose suteikia daug žinių apie įvairius archeologinius Žemaičių paminklus, iš kurių daugelio mūsų dienomis jau nebeliko[1]).

Žinias apie archeologinius Žemaičių paminklus rinko taip pat ir kiti kunigai, kaip antai: prel. Šmigelskis, Pavandenio klebonas kun. Knapskis ir Lieplaukių klebonas kun. Juzumavičius, bet spausdintų savo šios srities darbų nėra palikę[2]).

Visa eilė vokiečių mokslininkų: B. Köhne, F. Vossbergas, F. Srehcke, H. Brackelis ir kiti tyrinėjo Mažosios Lietuvos ir Ryt. Prūsų senkapius ir surinko daug įdomios medžiagos giminingos mums prūsų tautos praeičiai pažinti.

Dažnai aptinkam jau pažymėtų asmenų straipsnius apie Lietuvos senovinius paminklus žurnaluose: „Neue Preuss. Prov.-Blätt.; „Syn. Otečestva“; „Kłosy“; „Tygodnik Illustrowany“; „Przyjaciel Ludu“; „Biblioteka Warszawska“; „Ateneum“.

Po 1850 m. archeologinius Lietuvos paminklus pradeda tyrinėti dar nauji mokslininkai: A. Kirkoras, Syrokomlia, L. Kondratavičius ir Brzoza — B. Radzkevičius. Tais laikais J. Kraševskis

[1]) „Tauta ir Žodis“, I knygos.

[2]) K. A. K. (Kašarauskas): „Rzecz o litewskich słównikach. Pismo zbiorowe Wileńskie na rok 1862“.

išleidžia didelį veikalą „Sztuka u słowian i Litwy szczególnej“, kuriame nors ir plačiai užsimena apie archeologinius Lietuvos paminklus, bet stengiasi įrodyti, kad lietuvių ir slavų senovėje būta bendros kultūros, kurią lietuviai perėmę nuo slavų. Toji neteisinga pažiūra vėlesniais laikais buvo atmesta, ir buvo įrodyta, kad lietuviai, kaip atskiras tautinis vienetas, turėjo ir savarankišką kultūrą.

2. Archeologinė Vilniaus komisija (1856 – 1865 m.) ir Archeografinė Vilniaus komisija (1858—1915 m.)

Kylant visuomenės susidomėjimui savo krašto praeitimi ir augant senovės tyrinėtojų skaičiui, kilo reikalas turėti Lietuvoje ir mokslo įstaigą, kuri sistemintų jau surinktą archeologinę medžiagą ir tvarkytų tolimesnį tyrinėjimo darbą. Pribrendo reikalas turėti archeologinę komisiją ir prie jos viešą archeologinį muziejų.

Mintį įsteigti Lietuvoje archeologinę komisiją ir muziejų iškėlė ir ją įgyvenino grovas Eustachas Tiškevičius.

Gimęs 1814 m. Antopolio dv., Borisovo apskr., Minsko gub., E. Tiškevičius nuo jaunų dienų domėjosi gimtojo krašto senove. Baigęs užsienyje aukštąją mokyklą ir išstudijavęs archeologiją pas garsius Skandinavijos mokslininkus, sugrįžęs į tėviškę, E. Tiškevičius dar karščiau ėmė tirti senovines krašto liekanas. Po kelių metų darbo E. Tiškevičius surinko savo dvare didelį archeologinį muziejų ir turtingą biblioteką.

E. Tiškevičiaus bendradarbis A. Kirkoras, apibūdindamas jo asmenį, teisingai pastebi, kad „Lietuvos archeologijos sudarymo garbė priklauso gr. E. Tiškevičiui“. Ir iš tikrųjų taip būta. Prakasęs 1837 m. pirmą pilkapį, E. Tiškevičius gyveno tik senove; išvažinėjo, tyrinėdamas archeologinius paminklus, visą Lietuvą, kasinėjo daugelį pilkapių ir lankė visas vietas, kur sužinodavo, kad yra kas nors įdomu. Pažinęs archeologinius Lietuvos paminklus ir surinkęs daug medžiagos, E. Tiškevičius 1842 m. išleido jau paminėtą veikalą „Rzut oka na źródła archeologji krajowej“, o 1849 m. kitą — „Badanie archeologiczne“. Gyvas visuomenės susidomėjimas minėtais veikalais ir savo krašto senovės liekanomis sužadino E. Tiškevičiui mintį sutvarkyti Lietuvos archeologinių paminklų tyrimą, įsteigiant Vilniuje Archeologinę komisiją ir prie jos viešą muziejų.

1851 m. pradžioje E. Tiškevičius kreipėsi pas Vilniaus generolą gubernatorių ir Vilniaus mokslo apygardos globėją generolą Bibikovą, su prašymu leisti įsteigti Vilniuje archeologinį muziejų ir prie jo laikinąją archeologinę komisiją, kuri rūpintųsi saugoti ir tirti įvairias istorines liekanas. Archeologiniam Muziejui E. Tiškevičius pažadėjo paaukoti turtingus savo rinkinius ir biblioteką, prašydamas tiktai duoti muziejui butą ir pavesti jam muziejaus priežiūrą. Pritardamas sumanymui, generolas Bibikovas prašė caro Mikalojaus I leidimo. Mikalojus I sutiko ir, gal bijodamas, ar nebuvo čia kokio politinio tikslo, memorijale pažymėjo: „Švietimo Ministeriui. Kliūčių neturiu, tik atsargiai".

Pasiremdamas caro rezoliucija, E. Tiškevičius 1852 m. parengė Vilniaus archeologinio muziejaus ir archeologinės komisijos įstatus, kurie buvo išsiųsti į Peterburgą patvirtinti. Ilgai buvo laukta patvirtinant, ir tik 1855 m. birželio mėn. 20 d. įstatai buvo patvirtinti.

Šitais įstatais archeologiniame Vilniaus muziejuje turėjo būti renkamos senovinės knygos, aktai, rankraščiai, monetos, medaliai, ginklai ir įvairios senovės liekanos; laikinoji archeologinė komisija turėjo jam padėti muziejų išlaikyti, rinkti medžiagą ne tik krašto istorijai pažinti, bet ir prekybos, pramonės, gamtos, žemės ūkio ir statistikos žinių. Vyriausioji muziejaus ir komisijos priežiūra buvo pavesta Vilniaus generolui gubernatoriui. Muziejus turėjo direktorių ir raštinę, kurioj buvo mokslo sekretorius ir raštinės vedėjas. Alga jiems buvo išmokama iš muziejaus lėšų.

Laikinoji archeologinė komisija buvo sudaryta iš pirmininko, vicepirmininko ir nenustatyto skaičiaus tikrųjų narių bendradarbių. Tikrieji archeologijos komisijos nariai turėjo teisę rekomenduoti į komisiją narius — pasižymėjusius gimtojo krašto tyrimu asmenis. Garbės nariais galėjo būti visi tie asmenys, kurie šelpdavo muziejų pinigais. Nors archeologinės komisijos buvo nustatyta turėti pajamų iš savo leidinių pardavimo, bet pradžioje tos pajamos nebuvo patikimos ir todel buvo renkama ir privačių aukų.

E. Tiškevičius buvo paskirtas muziejaus direktorium ir komisijos pirmininku.

Įvykus pageidavimams, E. Tiškevičius uoliai imasi tvarkyti muziejų, aukoja jam turtingus savo rinkinius ir biblioteką, perima buvusiojo Vilniaus Universiteto mineralogijos, zoologijos

ir numizmatikos kabinetų liekanas, kreipiasi į visuomenę, prašydamas siųsti muziejui senovinių savo padarų rinkinius, senovinius raštus ir kitą medžiagą, liečiančią ir krašto praeitį ir jo dabarties stovį. Daug rūpesnių turėjo E. Tiškevičius su muziejaus butu, kol pagaliau tam reikalui buvo pavesta buvusiojo Vilniaus Universiteto didžioji salė „Aula". Kai kam padedant, gautoji apleista „Aula" buvo sutvarkyta; buvo atnaujintos senovinės dailininko Šmuglevičiaus freskos, pastatytos naujos krosnys ir įdėtos grindys. Sutvarkęs salę, E. Tiškevičius dar 8 mėnesius tvarkė muziejaus rinkinius.

Visi surinkti Archeologiniam Vilniaus Muziejuje rinkiniai buvo sutvarkyti atskirais skyriais ir poskyriais[1]).

I. *Biblioteka,* kurioj buvo daugiau kaip 10 000 tomų, iš kurių 3000 tomų buvo padovanota paties E. Tiškevičiaus, apie 7000 tomų buvo surinkta iš uždarytų katalikiškų vienuolynų ir daug buvo suaukota įvairių kitų asmenų. Bibliotekoje buvo ir labai reti spaudiniai, iš kurių pažymėtini: „Šv. Tomo Akviniečio gyvenimas", spausdintas lotynų kalba 1476 m. Niurburge, „Decretalium Nicolai Syculi", spausdintas 1485 m., ir jo „Lectura insignis super tertio decretalium cum casibus Bernardi" ir kiti Niurburgo 1486 metų spaudiniai. Bibliotekoje buvo daug retų maldaknygių viduramžio laikų, ranka rašytų pergamente lotynų ir prancūzų kalbomis. Daug buvo retų XVI—XVII šimtmečio leidinių lenkų kalba. Buvo bibliotekoje ir pirmasis Lietuvos Statuto leidinys. Tarp originalių diplomatinių aktų buvo 1473 m. aktai apie nustatymą sienos tarp Livonijos ir Lenkijos, pasirašyti karaliaus Kazimiero Jogailaičio. Daug buvo aktų Aleksandro, Zigmanto Senojo ir kitų Lenkijos karalių. Labai gausingas buvo įvairių rankraščių rinkinys, kurių tarpe buvo visas Sapiegų archyvas iš Derečino, iš kurių archeologijos komisija buvo parengusi išleisti 3 didelius tomus Leono Sapiegos korespondencijos. Šitame skyriuje buvo surinkta ir keletas tūkstančių pasižymėjusių asmenų autografų.

II. *Archeologijos skyrius* buvo labai turtingas ir, A. Kirkorui prižiūrint, buvo sutvarkytas į kelius paskyrius. 1. *Mitologijos paskyryje* buvo sudėtos: Kernavėj rasta Perkūno statula, L. Kondratavičiaus Minsko gubernijoje rasta Kovo dievaičio statula, T. Narbuto Vileikos apskr. rasta deivės Praurimės statula ir

[1]) Wielka Encykl. Illustr., 3—4 tt.

daug kitų, kurios, spėjama, vaizdavo senovinius lietuvių dievaičius. 2. *Iškasenų paskyryje* buvo sudėti: nedideli stikliniai, gintariniai bei moliniai indai, E. Tiškevičiaus vadinami — ašarinėmis, metalinės ir molinės laidojamosios urnos, daug iškastų iš senkapių įvairių molinių indų, įvairūs moteriški pagražinimai iš aukso, sidabro, bronzos, gintaro ir stiklo, įvairūs senoviniai ginklai ir padarai iš geležies — viso 1474 daiktai. 3. Šiame paskyryje buvo sudėtos 29 tikrosios bronzos gadynės padarai, E. Tiškevičiaus atvežti iš Skandinavijos. 4. *Istorinių iškasenų paskyris,* kuriame buvo sudėti 34 daiktai, iškasti iš krikščionybės laikų senkapių. 5—8 paskyriuose buvo sudėti įvairūs senoviniai ginklai, tarp kurių buvo gražus Naugardėlyje, Mindaugo kalne, rastas kalavijas, Oršos apylinkėje rastos grandijos (kolčuga), sudarytos daugiau kaip iš 20 000 atskirų žiedelių su išspausdintais iš abiejų pusių slavų parašais. Tame paskyryje buvo sudėtas ir A. Kirkoro 526 daiktų rinkinys, surinktas kasinėjant senkapius ir mūšių laukus. Tarp A. Kirkoro daiktų buvo viena statula, kuri buvo laikoma deivės Mildos statula.

Viso archeologiniame skyriuje buvo 2920 daiktų.

III. *Meno skyriuje* buvo 3200 portretų, paveikslų, medžio ir vario raižinių (graviūrų).

IV. *Numizmatikos skyriuje* buvo 3247 įvairių laikų ir valstybių monetos. Tame skyriuje buvo daug retų lietuviškų monetų ir pavyzdžiai visais laikais muštų monetų — nuo Vladislovo Jogailaičio iki 1856 m.

V. *Ornitologijos skyriuje* buvo padėta 1093 įvairių paukščių iškamšos, padovanotos grovo K. Tysenhausen'o.

VI. *Mineralogijos skyriuje* buvo apie 10 000 pavyzdžių įvairių metalų, mineralų ir suakmenėjimų.

Sutvarkęs muziejų, E. Tiškevičius pradėjo rūpintis ir įsteigimu archeologinės komisijos, į kurią buvo pakviesta tikrais nariais 15 pasižymėjusių savo moksliniais darbais asmenų, 9 nariai bendradarbiai, 18 narių rėmėjų ir 8 garbės nariai. Komisijos vicepirmininku buvo paskirtas pasižymėjęs mokslo darbais M. Balinskis, o mokslo sekretoriumi — Maurikijus Krupavičius.

Po viso ilgo pasiruošimo ir vargų 1856 m. balandžio mėn. Vilniaus muziejus buvo iškilmingai atidarytas, dalyvaujant daugeliui narių ir svečių.

Tik dabar prasidėjo tylus, mažai kieno pastebimas darbas, grynai mokslinis darbas — gimtojo krašto tyrinėjimas.

Einant archeologinės komisijos įstatais, ji turėdavo rinktis posėdžiauti kiekvieno mėnesio pradžioje ir metų pabaigoje. Per mėnesinius posėdžius buvo skelbiamos įvairios vyriausybės instrukcijos muziejaus ir komisijos klausimais, ir skaitomi moksliniai įvairaus turinio referatai. Per metinius susirinkimus buvo tvirtinamos metinės darbuotės apyskaitos. Leidžiamiems spaudiniams sutvarkyti buvo išrinkta kelių asmenų komisija, kuri turėjo peržiūrėti ir parengti spaudai komisijos leidžiamus leidinius. Archeologijos komisija turėjo sudaryti muziejaus katalogą, paruošti instrukcijų archeologiniams tyrinėjimams, surašyti visus Lietuvos piliakalnius, senkapius ir kitus archeologijos ir architektūros paminklus, rinkti įvairias žinias apie pasižymėjusius krašto tyrimo darbais asmenis, rinkti žinias apie senovinius archyvus, bibliotekas, galerijas ir tt.

Per 10 metų veikimo, Archeologinė Vilniaus Komisija atliko daug numatytų jos statute darbų, kuo galima įsitikinti, peržiūrėjus tų laikų Vilniaus ir Varšuvos spaudą.

Aplankęs 1858 m. Vilnių, caras Aleksandras II. reiškė padėką Vilniaus archeologijos komisijos pirmininkui ir nariams už atliktus mokslo darbus ir pavedė muziejų ir komisiją sosto įpėdinio globai.

Iš atliktų Archeologinės Vilniaus Komisijos darbų pažymėtini: práloto Herburto darbai renkant medžiagą katalikų bažnyčios istorijai Lietuvoje, Lipinskio monografija apie Skandinavijos archeologiją, E. Tiškevičiaus, o taip pat ir kitų narių darbai*).

Užsibrėžusi tikslą leisti įvairius spaudinius, 1858 m. archeologijos komisija išleido I-mą tomą „Zbiór dyplomatów", kuriame buvo surinktos 54 privilegijos ir aktai iš 1387—1711 m. laikotarpio. Tolesnieji tomai nors ir buvo parengti, bet nebuvo išleisti. 1860 metais buvo išleistas pirmas tomas, o 1862 metais ir antras tomas „Skarbiec dyplomatów", Ig. Danilavičiui redaguojant.

Įvairūs Archeologinės Komisijos narių darbai buvo spausdinami ir įvairiuose lenkų žurnaluose, kaip antai: „Teka Wileńska", „Pismo zbiorowe Wileńskie", „Kurjer Wileński" ir kituose.

---

*) Zapiski Vilenskoj Archeologičeskoj komissiji, IX. 1856.

Archeologinė Komisija pradėjo leisti ir brangų leidinį „Musee archeologique a Wilno“, redaguojant jį J. Vilčinskiui. 1862 metais Paryžiuje buvo išleistas pirmas šito leidinio tomas, kuriame ant 38 lentelių buvo atvaizduota daug esančių Vilniaus muziejuje archeologinių daiktų, paminklų ir portretų. Išleistas buvo dar vienas albumas esančių Vilniaus muziejuje ir meno atžvilgiu įdomių senų istorinių paminklų atvaizdų.

Visi Archeologinės Vilniaus Komisijos leidiniai visuomenės ir įvairių šalių mokslininkų buvo palankiai sutikti. Tai paskatino komisiją savo darbą plėsti toliau. Norint patraukti didesnį skaičių bendradarbių gimtajam kraštui tirti ir plačiau mokslą populiarizuoti, buvo sumanyta vietoje Archeologinės Komisijos įsteigti Vilniuje Mokslo Draugiją su skyriais visuose Lietuvos miestuose. Generolui gubernatoriui Nazimovui pritariant, Mokslo Draugijos įstatai buvo išsiųsti į Švietimo Ministeriją tvirtinti.

1863 metų sukilimas ir kilusi po jo reakcija sutrukdė Mokslo Draugijos steigimą ir nutraukė Archeologijos Komisijos darbą. Rūpindamasis surusinti kraštą, M. Muravjovas 1865 m. aplankė muziejų ir, pamatęs jame daug įrodymų krašto istorijai, nepakęsdamas tiesos, įsakė „atlenkinti“ (raspoliačit) muziejų ir paskyrė tam tikrą komisiją. Veltui E. Tiškevičius ir kiti stengėsi apginti ilgų metų trūsą ir prašė neardyti muziejaus, bet niekas negelbėjo. Muravjovo įsakymas buvo įvykdytas. Įžeistas ir nuskriaustas E. Tiškevičius atsistatydino ir su širdgėla paliko savo vietą muziejuje ir komisijoje.

Su E. Tiškevičiaus pasitraukimu baigiasi ir Archeologinės Vilniaus Komisijos veikimas. 1865 metais Komisijoje buvo 75 tikri nariai, 56 garbės nariai ir 46 nariai bendradarbiai.

Po 10 metų komisijos darbo buvo praturtėjęs ir muziejus. Iš sustatyto 1864 metų pabaigoje M. Krupavičiaus katalogo matyti, kad muziejuje būta 3655 archeologinių daiktų, 1287 archeografinių retenybių, tarp kurių buvo 790 žymių istorijos asmenų autografų, 6636 įvairios monetos ir medaliai, 484 antspaudos, 19 455 tomai knygų, zoologijos kabinete — 16 299 daiktai, mineralogijos kabinete — 10 365 daiktai, geognostikos skyriuje 1195 daiktai, botanikos rinkinyje 605 augalai ir etnografijos skyriuje 406 daiktai.

Vykdydama Muravjovo įsakymą, komisija uoliai šoko muziejaus „atlenkinti“. Ištisi muziejaus skyriai buvo sukrauti į dėžes ir su palydovais išsiųsti į Maksvos Rumiancevo muziejų, kuriame

dalis jų dar ir šiandien tebeguli rūsiuose. Viso buvo išsiųsta 39 ryšuliai, kuriuose buvo 56 dideli karalių portretai, 160 įvairių istorinių asmenų portretai, 93 varinės raižytos lentos, 203 įvairūs istoriniai paveikslai, daug murmulinių statulų, biustų ir bareljefų ir gražių lietuviškų Ucečo ir Naliboko fabrikų stiklų kolekcija. Dalis muziejaus daiktų, kaip antai dailininko Sasnausko kūriniai, buvo išsiųsta į Peterburgą ir Gatčiną, o daug kitų daiktų ir dalis bibliotekos — į įvairius kitus Rusijos miestus. Muziejus buvo perimtas į rusų valdžios globą ir paliktas prie įsteigtos iš išlikusios muziejaus bibliotekos dalies viešosios bibliotekos.

Nauja tvarka ir nauji šeimininkai neigiamai atsiliepė į taip stropiai dirbtą pirma darbą. Archeologinė Komisija buvo likviduota ir muziejaus papildymu jau nebebuvo kam rūpintis. Iš paskesniais laikais išleistų katalogų matyti, kaip mažai visuomenė rėmė jį savo dovanomis.

Nežiūrint ir kitų trukdymų, Istorinis Vilniaus muziejus, kuriam dar ir šiandien tebėra likę daug dar Archeologinės Vilniaus Komisijos veikimo metu surinktų daiktų, yra labai svarbi mokslo įstaiga mūsų krašte.

Lietuvos valdytojai rusai, kovodami su tautišku lietuvių bei lenkų susipratimu, kaip priemonę kraštui surusinti sumanė įsteigti mokslo įstaigą, kuri savo autoritetu ir parinkdama tam tikrus istorinius faktus, įtikintų visuomenę, jog Lietuva yra iš senovės rusų kraštas. Dar 1850 metais buvo iškeltas sumanymas įsteigti Vilniuje Archeografinę Komisiją. Tačiau tas sumanymas, archeologinei komisijai veikiant ir visuomenei nepritariant, ilgą laiką įgyvenintas nebuvo. Tik 1858 metais Muravjovo bendradarbio Vilniaus Apygardos Mokslo Globėjo Kornilovo rūpesniu sumanymas buvo įvykdytas ir buvo įsteigta komisija surinktiems centriniame Vilniaus archyve senoviniams aktams nagrinėti, daugiausia žinoma vardu „Archeografinė Vilniaus Komisija". Tos komisijos pirmininku buvo rusams atsidavęs buvęs Vilniaus Universiteto profesorius P. Kukolnikas. Keičiantis pirmininkams bei nariams ir komisijos sutvarkymui, Archeografinė Komisija išsilaikė Vilniuje iki užimant jį vokiečiams, t. y. iki 1915 metų. Per visą savo darbuotės laiką Archeografinė komisija išleido su paaiškinimais 36 didelius senovinių aktų rinkinius ir keletą kitų veikalų.

Nors visa istorinė medžiaga buvo kartais tyčiom parenkama ir net iškraipoma, bet, nežiūrint į tai, Archeografinės Komisijos išleistieji senovinių Lietuvos teismų ir kitų dokumentų rinkiniai yra labai svarbi medžiaga Lietuvos istorininkams[1]).

3. 1865—1893 metai.

Muravjovo išvaikyti Vilniaus Archeologijos Komisijos nariai nustojo dirbti pamėgtąjį Lietuvos praeities tyrimo darbą, ir retai kada tepasirodydavo spaudoje vienas kitas jų straipsnis tuo reikalu. Bet pradėtasis kraštotyros darbas nežlugo... Nustojus dirbti Vilniaus Archeologijos Komisijos nariams, atsirado visa eilė naujų Lietuvos senovės tyrinėtojų rusų valdininkų, kurie, būdami atsiųsti į Lietuvą krašto rusinimo tikslams, sumanė tam darbui pritaikinti net ir Lietuvos praeities pažinimo mokslus. Tam reikalui įsteigė ir tam tikrą mokslo draugiją.

Išvaikęs Archeologinę Vilniaus Komisiją, be įsteigtos jau paminėtos Archeografinės Komisijos, Muravjovo bendradarbis ir uolus jo pažiūrų rėmėjas, Vilniaus apygardos mokslo globėjas J. Kornilovas sumanė, vietoje buvusios Vilniuje Archeologinės Komisijos, kuri, jo nuomone, „lenkinusi“ kraštą, įsteigti naują draugiją, kad ši varytų Vilniaus Archeologijos Komisijos pradėtą mokslo darbą, nes, kaip jis rašo: „mūsų tėvynės vasaros vakarų gubernijose yra plati dirva moksliniams tyrinėjimams, turintiems didelę valstybinę reikšmę“. Tam reikalui J. Kornilovas sumanė įsteigti Vilniuje Imperatoriškos Rusų Geografijos Draugijos vasaros vakarų skyrių.

Po kiek laiko susirašinėjimo, ypačiai del draugijos įstatų, kuriais numatoma buvo dirbti ne tik mokslo labui, bet ir kraštas rusinti, šios draugijos įstatų vasaros vakarų skyriui 4 § buvo šitaip suredaguotas: „Vasaros vakarų skyrius renka savo narius — rusus, kurie gali būti naudingi to skyriaus mokslo darbams“. Baigus su įstatais, 1867 m. birželio mėn. 20 dieną buvo sušauktas steigiamasis draugijos susirinkimas, kuriame į draugijos valdybą pirmininku buvo išrinktas J. Kornilovas, pirmininko padėjėju generolas A. Nikitinas ir sekretorium — poručikas F. Krebelis. Šiam susirinkime visas darbas buvo paskirstytas sekcijomis, kurių pirmininkais buvo išrinkti: 1. fizikos-matematikos sekcijos — P. Smislovas; 2. etnografinės — V. Gamolickis ir 3. archeologijos ir archeografijos — J. Golovackis.

[1]) K. Mienicki. Wileńska komisja archeograficzna.

Nors šios kraštui rusinti skirtos draugijos garbės nariais buvo išrinkti Muravjovas ir kitas garsus rusifikatorius stačiatikių metropolitas J. Semaška, o tikrais nariais įsakyta būti visiems valdininkams rusams, tačiau apie jos įsteigimą ir iškilmingą atidarymą nebuvo paskelbta net oficioze „Vilenskij Viestnik". Nieko nebuvo girdėti apie jos veikimą ir toliau, neskaitant J. Golovackio veikalo „Ob archeologičeskich trudach i izsliedovanijach v sievero-zapadnom kraje", kuriame jisai plačiai aprašo Vilniaus Archeologijos Komisijos darbus. 1881 metais ši draugija visai nustojo veikusi[1]).

Nors 1861—1870 metų laikotarpy J. Baltramaitis savo „Bibliografijoje" nurodo 54 veikalus, liečiančius Lietuvos archeologiją, bet, išskyrus K. Tiškevičiaus monografiją „O kurhanach", dauguma kitų veikalų nėra originalūs, o dažniausiai yra tiktai pakartojimai rusų kalba E. Tiškevičiaus, M. Balinskio, J. Kraševskio ir A. Kirkoro tyrinėjimų išdavų.

1871—1880 metais, praėjus reakcijos karščiui, vėl pradeda kilti ne tik visuomenės susidomėjimas savo krašto praeitimi, bet Vilniaus Archeologijos Komisijos darbai sudomino Lietuvos praeitimi ir svetimšalius mokslininkus.

Pasistūmėjęs tuo laiku į prieki Europos Vakarų archeologijos mokslas parodė daug naujų žmonijos praeities paslapčių, įrodė svarbą ir reikšmę daugelio naujų, seniau neįvertintų, archeologijos paminklų, ir atsirado naujų praeities tiriamų metodų. Lietuvos visuomenė ir archeologijos mėgėjai susipažino su šiomis archeologijos naujienomis ir dar su didesniu atsidėjimu ėmė tirti savo krašto praeitį, vėl surado daug naujų archeologijos paminklų ir nurodė daug įdomių mūsų krašto praeities bruožų.

Iš mokslininkų archeologų, tyrinėjusių tame laikotarpyje Lietuvą, reikia pastebėti Dorpato Universiteto prof. K. Grevingk'o (1819—1887) darbai. Susidomėjęs Baltijos kraštų archeologija, prof. K. Grevingkas tyrinėjo Estijos ir Latvijos senkapius ir pagaliau pasiekė ir Lietuvą, kurioje kasinėjo visą eilę senkapių, esančių pagal Tenžės upę, Kretingos apskrityje, kaip antai: Pryšmantuose, Jezdaičiuose, Dimitravoj. Juose atrado ypatingos kultūros padarus, kuriuos pavadino „Tenžės kultūra". Tos iškasenos, jo nuomone, likusios nuo gyvenusiųjų čia senovėje kuršių.

[1]) Dovgialo. K istoriji Siev.-Zapadn. otdiela. Zapiski S.-Z. otd. J. R. G. Ob-va, 1910.

Be to, Grevingkas pirmas iš archeologų pastebėjo ir tai, kad senovinė Lietuvos kultūra nėra buvusi lietuvių bei kitų giminingų jiems tautų, o greičiausiai lybių bei estų. Ši Grevingko pastaba, kuri galutinai buvo patvirtinta tik paskutiniais laikais, yra itin svarbi mūsų praeičiai pažinti.

Pažymėtini iš tų laikų Z. Glogerio tyrinėjimai Lietuvoje akmens gadynės liekanų. Keliaudamas Nemunu nuo Gardino iki Kauno, Z. Glogeris, aprašinėdamas savo kelionę, pirmas iš Lietuvos archeologų pastebi apie savotiškus mūsų krašto akmens gadynės paminklus — sodybų liekanas, pažymėtinas išmėtytomis žemės paviršiuje titnaginiais skaldiniais, puodų šukėmis ir ugniavietėmis. Tuo pat laiku Nėrijoje akmens gadynės sodybų liekanas tiria vokiečių mokslininkas Schifferdeckeris. Suradimas Lietuvoje tokių įdomių akmens gadynės kultūrų liekanų ir pranešimas apie jas spaudoje parodė, kad Lietuvos kraštas turi įdomių archeologinių paminklų ne tik vėlesniųjų laikų, bet ir iš senesniųjų.

Tuo laiku eina platyn ir archeologinių Lietuvos paminklų tyrimo sritis. Iki šiol archeologinių paminklų tyrinėjimai daugiausia buvo daromi Vilniaus ir Kauno gubernijoje, o apie Suvalkų žemės senovės paminklus buvo žinomos tik kelios pastabos Polujanskio veikale „Wędrówki po gub. Augustowskiej". Išėjusi 1871 m. A. Budzinskio monografija „Poszukiwanie archeologiczne w byłej gub. Augustowskiej" tarp kitų archeologinių paminklų pastebi ir akmens gadynės kapus rūselius, ties Kalinava, sudėtus iš tašytų akmenų.

1872 metais E. Tiškevičius išleido dar vieną svarbų savo veikalą: „Archeologja na Litwie", kuriame aprašomas archeologijos plėtojimasis Lietuvoje. Archeologijos mėgėjas ir taip pat buvęs Vilniaus archeologijos komisijos narys, K. Tiškevičius, E. Tiškevičiaus brolis, 1871 m. išleido plačią monografiją „Wilija i jej brzegi", kurioje paduoda daug žinių ir apie esančius Paneryje senovės paminklus.

Tuo tarpu visa eilė vokiečių mokslininkų tyrinėja archeologinius paminklus Mažojoje Lietuvoje ir Rytų Prūsuose: Scherbringas kasinėja Šlažų senkapį, Heydeckas ir Hennigas — Gerdavėnų; Scherperdeckeris varo toliau savo tyrinėjimus akmens gadynės liekanų Kuršių Nėrijoje. Pradeda savo Rytprūsių senovės tyrinėjimus ir Tischleris, taip pat nagrinėdamas esamąsias akmens gadynės sodybų vietas. Pasirodo ir platesnių veikalų

kaip Lepkowskio „Litauischer Bronzering“ ir Bönigkio pirmas archeologinis Rytprūsių ir Mažosios Lietuvos žemėlapis.

1873 metais mirė Lietuvos archeologijos mokslo steigėjas grovas E. Tiškevičius. Visa tų laikų periodinė spauda paminėjo šio nepaprasto mokslo vyro mirtį ir savo pastabomis pagerbė jį už padarytus Lietuvos archeologijai nuopelnus.

Pažymėtinos dar tuo laikotarpiu padarytos suomio mokslininko J. Aspelino pastabos del kai kurių patekusių į Mintaujos muziejų Adakavos apylinkės senkapių geležinių padarų, kuriuos jis laiko liekanomis tikrosios geležies gadynės; sutikdamas su Grevingku, jisai laiko tuos padarus senovinės suomių kultūros pažymiais.

Per visą 1871—1880 m. laikotarpį yra išleista 4 veikalai, liečią Lietuvos praeitį.

Tolesnysis 1881—1890 metų laikotarpis pažymėtinas dar didesniu archeologinių Lietuvos paminklų tyrinėjimų išsiplėtojimu, negu pirmesnysis. Dar tebedirbant toje dirvoje daugeliui senų tyrėjų, vėl atsiranda visa eilė naujų. Šis laikotarpis pažymėtinas dar ir tuo, kad S. Daukanto, M. Valančiaus ir kitų pačių lietuvių pradėti savo senovės tyrimai, kurie del reakcijos buvo nutraukti, vėl atgyja „Aušros“ gadynėje. Lietuvos senovės paminklų tyrimą iš lietuvių tarpo dabar pradėjo mūsų tautinio atgimimo tėvas daktaras J. Basanavičius, kurs savo plačiame, net kelis kartus spausdintame veikale „Apie senovės Lietuvos pilis“ paduoda daug įdomių ir teisingų pastabų apie Lietuvos piliakalnius, pažymėdamas jų reikšmę Lietuvos istorijai. Šis veikalas, o taip pat ir kiti mažesnieji J. Basanavičiaus straipsniai: „Iš priežasties atradimo Letuvoje rašyto akmens“, „Žirgas ir vaikas“ ir t. t. sužadino lietuvius, ir tautiškai nusistačiusią lietuvių visuomenę daugiau susidomėti savo senove, pamilti ją ir rūpintis ją pažinti. Šios, nors ir nedidelės, pastabos apie gražią, gyvą senovę, parašytos su didele meile, sukėlė apsnūdusios Lietuvos visuomenės susidomėjimą savo praeitimi ir tautiško jos sąmonės kilimu.

Bet daugiausia Lietuvos archeologijai ir tame laikotarpyje dirbo lenkų, rusų ir vokiečių mokslininkai.

Iš lenkų archeologų, tyrinėjusių tuo laikotarpiu Lietuvos paminklus, pažymėtinas Glogeris, davęs plačią monografiją apie Panemunės akmens gadynės sodybas, ir A. Kirkoras, padaręs Lietuvos senkapių apžvalgą „Hroby i mohyły przedhistoryczne

w Polsce, na Litwie i Rusi", bet daugiausia nusipelnė pagarbos nauji tyrinėtojai V. Šukevičius ir T. Daugirdas, kurie tuomet pradėjo tyrinėti Lietuvos senovės paminklus ir varė tą darbą toliau.

Vandalinas Šukevičius, dvarininkas, nuolatai gyvenąs Nočios dvare, Lydos apskrityje, susidomėjo Lietuvos archeologija ir, toli nevažinėdamas, o tik tirdamas keliasdešimt metų archeologines savo apylinkių liekanas, parašė keliasdešimt veikalų apie jas ir savo dvare surinko turtingą muziejų, kurio dalį paskui perdavė į Vilniaus lenkų Mokslo Draugijos muziejų. Savo darbą V. Šukevičius pradeda nuo tyrinėjimų Lydos apskrities senkapių, kasinėdamas juos vienas ar drauge su komandiruotu Petrapilio Universiteto Lietuvos senovei tirti docentu E. Volteriu.

Peterburgo Universiteto docentas E. Volteris, keleris metus vasaros laiku komandiruojamas į Lietuvą, apkeliavo ją visą, tyrinėdamas Lietuvos senkapius, bet platesnių savo pastebėjimų apie juos neparašė. Visą medžiagą, darbų užrašus ir daiktus perdavė Rusijos Imperatoriškajai Archeologijos Draugijai, kur jie ir šiandieną tebeglūdi, o apie savo kelionių išdavas pastebėjo monografijoje „Ob etnografičeskoj pojiezdke po Litwie i Žmudi lietom 1887". Docento, o dabar Lietuvos Universiteto prof., E. Volterio tyrinėjimais buvo nustatytos atskiros Vilniaus krašto pilkapių VIII—IX šimtmečio ir Lietuvos XIV šimtmečio kapinių kultūros, kurios, kaip įrodė vėlesnieji tyrinėjimai, priklausė lietuviams.

Daug šiuo laikotarpiu Lietuvos archeologijai dirbo ir lietuvis Tadas Daugirdas, rašydamas kai kada apie archeologinius Lietuvos paminklus lietuviškai „Varpe" 1891 m., bet daugiausia lenkiškai. Užsidegęs dirbo T. Daugirdas, daugiausia tyrinėdamas archeologinius Žemaičių paminklus. Savo monografijose „Pamiętnik czasów przedhistorycznych na Żmujdzi" ir „Wiadomość o wyrobach z kamienia gładzonego". T. Daugirdas pastebi apie akmens gadynės liekanas Žemaičiuose, o įvairiose kitose daug rašė apie savo tyrinėtus Žemaičių senkapius ir piliakalnius ir pirmas pastebėjo apie jų sudarymą. Daug davę Lietuvos archeologijai, skelbiami spaudoje visi T. Daugirdo rašto darbai apie senovės paminklų tyrinėjimą pažymėtini tuo, kad jis, nuodugniausiai aprašydamas senovės paminklą ir jo tyrinėjimo eigą bei rastus jame įvairius padarus, niekuomet nemini apie jų priklausomybę kuriai nors ypatingai Lietuvos kultūrai

arba kurio jie yra laiko, bet kaip tikras mokslininkas, nekartą savo raštuose kukliai pastebi, kad jis tik renkąs medžiagą ateities tyrinėtojams, kurie, surinkę daugiau duomenų, galės padaryti ir tinkamų išvadų.

Savo gimtajam Plemborgo dvare, Raseinių apskr., per ilgą laiką T. Daugirdas surinko labai turtingą archeologinių padarų rinkinį.

Pažymėtini ir to laikotarpio rusų mokslininko Avenarijuso tyrinėjimai įotvingų kapų Gardino gubernijoje.

Rytų Prūsuose, Karaliaučiuje, įsikūrusi senovės tyrimo draugija daug padėjo Rytų Prūsų senovės liekanas tirti. Išeina plati O. Tischlerio monografija „Ostpreussische Grabhügel", kurioje jisai suskirsto Rytprūsių pilkapius atskiromis kultūromis sulig amžiais.

Padidėjo ir archeologinė to laikotarpio literatūra, kurios yra sužymėta 96 veikalai, nors tai dažniausiai tik chronikos žinutės žurnaluose bei laikraščiuose.

1887 metais buvo įsteigtas Kauno miesto muziejus, bet apie jo įsteigimą ir plačiau apie jį pažymėsiu paskiau.

1891—1893 m. laikotarpyje daugiausia ruošiamasi prie numatyto archeologų suvažiavimo Vilniuje 1893 m. Nagrinėjami numatyti tam suvažiavimui klausimai, renkama įvairi medžiaga, tiriami archeologiniai paminklai. Itin pažymėtini darbai, atlikti Vilniaus Muziejaus direktoriaus F. Pokrovskio, kuris pats važinėjo į įvairias Vilniaus gubernijos vietas, kasinėjo pilkapius, leido tam tikrą ankietą, kad surinktų žinių apie visus archeologinius Lietuvos paminklus. Sutvarkęs visas surinktas žinias, F. Pokrovskis išleido archeologinius Vilniaus, Gardino, o paskiau ir Kauno gubernijų žemėlapius. Bet šios plačios monografijos vis delto toli gražu neatvaizdavo visų Lietuvos paminklų, o kai kurių iš jų, kaip antai alkviečių, ir visai nepastebėjo. Kartais žinios apie senovės paminklus būdavo ir neteisingos, tačiau archeologiniai Pokrovskio žemėlapiai daug padėjo sutvarkyti archeologinių paminklų tyrinėjimą Lietuvoje.

4. Devintas archeologų suvažiavimas Vilniuje 1893 m.

Archeologijos mokslo plėtojimuisi Rusijoje didelės reikšmės turėjo periodiniai archeologų suvažiavimai, kviečiami įvairiuose Rusijos miestuose. Iš jų IX archeologų suvažiavi-

mas, įvykęs 1893 m. Vilniuje, ir X. archeologų suvažiavimas, įvykęs 1896 m. Rygoje, turėjo didelės reikšmės ir Lietuvos archeologijos mokslo plėtojimuisi ir todel apie juos plačiau pakalbėsiu.

Dar 1864 metais Maksvos archeologijos draugijos pirmininkas gr. A. Uvarovas iškėlė sumanymą sušaukti visų Rusijos archeologų suvažiavimą, kad suvažiavę iš įvairių vietų mokslininkai archeologai asmeniškai susipažintų vienas su kitu ir, pasikeitę savo pastabomis del kurio nors klausimo, galėtų sėkmingiau plėsti kurį nors praeities pažinimo mokslą toliau, nes per archeologų suvažiavimus buvo nagrinėjami ne tik specialūs archeologijos klausimai, bet ir įvairūs kiti mokslai, liečią praeities pažinimą.

Carui Aleksandrui II leidus, 1867 metais Maksvoje buvo įsteigtas ruošiamasis komitetas Rusijos archeologų suvažiavimui parengti. Šitą komitetą sudarė įvairių valstybinių mokslo įstagų ir archeologijos draugijų atstovai, kurie išdirbo archeologų suvažiavimų įstatus; tie įstatai su mažais pakeitimais veikė ilgą laiką.

Kaip svarbesnis archeologų suvažiavimų įstatų punktas, reikia pastebėti, kad jie buvo numatoma daryti įvairiose vietose geriau kurios nors vietos senovei pažinti. Kiekvienam archeologų suvažiavimui parengti pirmiau yra renkamas suvažiavimo komitetas, kuris nustato suvažiavimo laiką ir jo darbo programą, stato visą eilę klausimų, į kuriuos mano gauti atsakymą suvažiavime. Ruošiamojo Komiteto nariai ir mokslo įstaigų delegatai sudaro Archeologų Suvažiavimo Tarybą, kuri iš savo tarpo renka Tvarkomąją Komisiją ir Mokslo Komitetą, sudarytus iš pirmininko, sekretoriaus ir kelių narių ir taip pat renka pirmininkus ir sekretorius numatomoms suvažiavimo sekcijoms.

Pirmas Rusijos archeologų suvažiavimas įvyko 1869 m. kovo 16—28 d. Maksvoje, o po jo kas treji metai tie suvažiavimai buvo šaukiami įvairiose vietose: Petrapilyje, Riazanėje, Tiflise ir kitur. IX archeologinis suvažiavimas buvo numatytas padaryti Vilniuje — įdomiems archeologiniams Lietuvos paminklams geriau pažinti[1]).

Mirus garsiam rusų archeologui A. Uvarovui, archeologų suvažiavimų tvarkymu daug rūpinosi jo našlė P. Uvarovienė,

[1]) Encikl. slovar. Brok. i Efr. 3. t. Archeologičeskije sjiezdy.

kurios dėka 1891 m. buvo sušauktas pasitarimas del ateinančiojo archeologų suvažiavimo vietos. Jame dalyvavo Imperatoriškosios Maksvos Archeologinės Draugijos nariai ir atstovai nuo įvairių mokslo įstaigų. Per pasitarimą buvo numatyta daryti IX. suvažiavimas Vilniuje, ir jam organizuoti buvo išrinktas Ruošiamasis Komitetas, o jo numatytiems darbams vietoje atlikti buvo dar išrinktas Ruošiamojo Komiteto Vilniaus skyrius, kurį sudarė A. Tirtovas — pirmininkas ir nariai: J. Kračkauskas, F. Dobrianskis, J. Sprogis, V. Ploščauskis, K. Snitko ir F. Pokrovskis.

Ruošiamojo Komiteto buvo pasiūlytos 32 temos svarstyti archeologų suvažiavime ir buvo sužymėti 108 klausimai, į kuriuos buvo laukiama iš suvažiavimo žinovų atsakymų[1]).

Vilniaus mokslo apygardos globėjui N. Sergijevskiui padedant, Ruošiamojo Komiteto Vilniaus skyrius pradėjo ruošiamąjį darbą — buvo sudarytas architektūrinių krašto paminklų aprašymas, buvo išsiuntinėta 7000 ankietų lapų vyriausybės įstaigoms ir privatiesiems asmenims, kad surinktų žinių apie įvairius archeologinius Lietuvos paminklus, buvo pakviesta dalyvauti suvažiavime ir prašyta parengti pranešimų daugelis mokslininkų. Dauguma mokslininkų atsiliepė į komiteto kvietimus ir pareiškė norą ne tik atvykti į suvažiavimą, bet ir padėti savo darbu, kaip antai: prof. Meržinskis, pr. Pavinskis, N. Avenarijusas, gr. Fleri's, prof. Zavitkevičius.

Dar prieš suvažiavimą buvo išleistas didelis tomas Ruošiamojo Komiteto Vilniaus Skyriaus darbų įvairiais krašto praeities klausimais. Pirmam „darbų" skyriuje buvo padėti komiteto protokolai ir kai kurie pranešimai: P. Uvarovienės „Kasinėjimų reikšmė mokslui ir jų kryptys sąryšyje su IX-ju archeologų suvažiavimu Vilniuje", Imper. Maksvos archeologijos komisijos išdirbta instrukcija piliakalniams, pilkapiams ir įvairiems kitiems archeologiniams paminklams tyrinėti, F. Pokrovskio tyrinėjimai Vilniaus gubernijos senkapių ir V. Šukevičiaus straipsnis „Apie archeologinius paminklus Lydos ir Trakų apskr.". 2-me skyriuje buvo atspausdinta plati F. Pokrovskio monografija „Archeologinis Vilniaus gubernijos žemėlapis". Šis žemėlapis sustatytas daugiausia remiantis įstaigų ir atskirų as-

[1]) Izviestija IX archeologičeskago sjiezda v Vilnie 1893. Dopolnitelnyje voprosy i zaprosy, zajavlennyje k IX archelogičeskomu sjiezdu v. g. Vilnie v 1893.

menų atsakymais į ankietą, apie kurią jau anksčiau buvau pastebėjęs. Į tą „darbų“ skyrių buvo įdėta ir E. Michailovskio monografija „Archeologinė Gardino gubernijos Slánimo apskrities apžvalga“. 3-ame skyriuje buvo išspausdintas sąrašas visų literatūrinių veikalų, liečiančių Lietuvos archeologiją. Ruošiamojo Komiteto buvo išleisti dar keli veikalai: rusų kalba „Senasis Vilnius“, „Apie kuopų teismus“ ir kiti; be to, buvo išleistas gražus albumas — Vilniaus senovės muziejaus daiktų atvaizdai ant 21 lentelės su aiškinamuoju tekstu[1]).

Pagaliau atėjo ir suvažiavimo metas; iš 400 pažadėjusių dalyvauti asmenų atvyko 200. Čia buvo įvairių mokslo įstaigų ir mokslo draugijų atstovų, daugelis asmenų, pasižymėjusių savo praeities tyrinėjimais, ir keletas kitų. Dalyvaujančių IX suvažiavime asmenų tarpe buvo prof. D. Anučinas, V. Antanavičius, A. Meržinskis, S. Platonovas ir daug kitų rusų mokslininkų. Suvažiavime dalyvavo ir mūsų kalbininkas J. Jablonskis, Kauno gubernijos statistikos komiteto narys K. Gukovskis, daug tyrinėjęs senovės liekanas Kauno gubernijoje. Buvo svečių ir iš užsienio. Prancūzijos antikvarų draugiją ir Prancūzijos Mokslo Asociaciją atstovavo baronas De Baj'us, o Šarantijos archeologijos draugiją atstovavo gr. Fleri's. Suvažiavime dalyvavo prof. Becenbergeris ir prof. Štida iš Karaliaučiaus, baronas A. de Loj'us iš Čekijos ir dar keli užsienio svečiai[2]).

Liepos 31 dieną Viešajame Vilniaus knygyne įvyko IX. archeologų suvažiavimo Tarybos posėdis, pirmininkaujant P. Uvarovienei. Tame posėdyje buvo išrinktas komitetas suvažiavimui tvarkyti iš pirmininko J. Kračkovskio, dešimties mokslo darbo sekcijų pirmininkų ir sekretorių. Mokslo sekcijų pirmininkai ir sekretoriai sudarė Mokslo komitetą, kurio pirmininku buvo išrinktas prof. F. Uspenskis.

Rugpiūčio mėn. 1 d. Vilniaus I. gimnazijos rūmuose įvyko iškilmingas IX-jo archeologų suvažiavimo atidarymas, o nuo rugpiūčio 2-os dienos prasidėjo ir pats darbas. Posėdžiai buvo daromi rytais ir vakarais ir buvo bendri ir sekcijų. Per visą darbo laiką iki rugpiūčio 14 dienos buvo padaryta 25 sekcijų ir 6 bendri posėdžiai, kuriuose buvo paskaityta 80 referatų, bet dar daug referatų dėl laiko trūkumo nebuvo perskaityta. Vien

[1]) Trudy Vilenskago otdielenija Moskovskago Predvaritelnago Komiteta po ustroistvu v Vilnie archeologičeskago sjezda.

[2]) A. Smorodskij. Deviatyj archeologičeskij sjezd v Vilnie.

tik archeologinio turinio buvo perskaityta 18 referatų, iš kurių didesnė dalis buvo skirta Lietuvos senovei.

Nors rusų mokslininkų surengtame IX-me archeologų suvažiavime Vilniuje kartais ir tendencingai buvo kalbama apie „rusų-lietuvių" senovę, bet daugiausia rimtos autoritetingų mokslininkų išvados buvo bešališkos ir nušviesdavo tikrąjį dalykų stovį, ir suvažiavimas negalėjo nesutikti su kai kuriais kad ir labai ortodoksališkais referatų duomenimis, kaip pavyzdžiui del Mieržinskio referato „Apie Krivę", prof. Uspenskio del slavų ir germanų kilmės ir prof. Becenbergerio tvirtinimo, kad lietuviai gyveną Vokietijoje jau apie 7000 metų. Toks darbo ūpas parodė, kad, nežiūrint viešpatavusios dvasios, suvažiavimas rimtai pažiūrėjo į savo uždavinius ir juos atliko.

Iš įvairiais archeologijos klausimais skaitytų suvažiavime referatų buvo ir Lietuvos archeologiją liečiančių. Fleri'o pranešimas „Apie Kempio (Gardino gubernijoje) neolito laikų sodybas" buvo paaiškintas titnaginiais padarais, surinktais vietoje, su pastaba, kad Bugo upės vandens lygis laikosi toje pačioje vietoje, kaip ir neolito gadynėje. N. Avenarijusas paaiškino randamas Drogičine (Gardino gubernijoje) švino plombas su įvairiais ženklais. Prof. A. Mieržinskis plačiam referate „Apie Krivę" įrodė, kad „Krivė" yra tikrinis paskutinio Nadravijos vaidilos vardas ir kad jis neturėjęs tos didžios galios, kurią jam primeta metrašiai. Įdomus buvo prof. A. Kočubinskio referatas „Lietuvių kalba ir mūsų (rusų) senovė", kuriame prelegentas atkreipia mokslininkų dėmesį į lietuvių kalbos svarbumą slavų praeičiai pažinti, kaip į vienós iš seniausiųjų Europos kalbų. Nagrinėdamas genezį lietuviško žodžio „druska", kuris neturi atatinkamo vardo kitose indoeuropiečių kalbose ir negali būti jomis išaiškintas, prof. A. Kočubinskis įrodė, kad šis žodis yra atėjęs prekybos keliu iš Truso miesto ant Vyslos (netoli Elbingo), iš kurio lietuviai parsigabendavo „druską" (prekė iš Truso) ir tokiu būdu padarė tikrinį vardą bendriniu; lygiai taip pat yra susidarę ir kiti žodžiai — bronza nuo Italijos miesto vardo Brindizi, birkavas bei rusų „berkovsk" nuo švedų miesto Birko, su kuriuo slavėnai ir lietuviai senovėj prekiavo. Prof. A. Becenbergeris padarė suvažiavimui platų pranešimą „Apie priešistorinę Rytų Prūsų senovę", kuriame pastebėjo, kad Rytų Prūsai buvo apgyventi dar akmens gadynėje prieš 5000 m. Kristui negimus, lietuvių kilmės tautų, kurios atsikėlė čia gyventi

dar per paskutinį geologinį perversmą Nemuno tėkmės krypties pakeitimą ir išdžiūvimą plačių pelkių, kurių vietoje dabar yra likusi upė su senoviniu vietos vardu Jūra. Kalbėdamas toliau del priešistorinių kultūrų plėtojimosi, pastebėjo, kad daugiausia akmens gadynės gyvavimo pėdsakų randama Kuršių Nėrijoje, kur, pasitraukus smėlio kalnams, ant naujai atsiskleidusių žemės klodų ir pastebima labai daug akmens gadynės gyvavimo palaikų. Buvo aptikta akmens gadynės gyvavimo liekanų ir kitose Rytų Prūsų vietose, iš kurių pažymėtinos akmens gadynės trobesių ant sijų liekanos Kaunatavo ežere. Jau viešpataujant Europoje vario gadynės kultūrai, Rytprūsiuose dar tebebuvo akmens gadynės kultūros. Bronzos gadynė Rytprūsiuose buvo 1000—200 metų laikotarpyje Kristui negimus, o nuo to laiko prasideda geležies gadynė. Europos bronzos ir geležies gadynių kultūros mažai turėjo įtakos Rytprūsių gyventojams, ir jie dar ilgą laiką laikėsi netobulos akmens kultūros.

Daugiau įtakos Rytprūsių kultūrai turėjo iki IV amžiaus po Kristaus romėnai, kurių daiktų ir monetų gana dažnai aptinkama visur Rytprūsiuose. VI—VIII šimtmetyje Rytprūsių kultūrai daryta įtakos normanų. Pažymėtinos ypatingo pavidalo fibulos, kurių jis rado kartu su Liucino kultūros padarais Lietuvoje, ir tokiu būdu teko spėti, kad ta kultūra viešpatavusi ne X amžiuje, kaip manė kiti rusų archeologai, o jau VI—VIII amžiuje.

Kraštas į šiaurę nuo Nemuno, pastebi prof. Beccenbergeris, kiek skiriasi savo kultūrinėmis liekanomis nuo Rytprūsių. Šitą kultūrą jis rišo su suomių giminės tautomis: lybiais ir estais, kurie gyveno čia senovėje, dar prieš lietuvius.

Prof. P. Antanavičius savo plačiam pranešime „Apie bronzos kultūros gadynę Dniepro upyne" pastebėjo, kad čia tikrosios bronzos gadynės nebuvo, o nedaugelis randamų padarų yra atvežta čia iš Skandinavijos, kur bronzos gadynės kultūra buvo labai išsiplėtojusi. Tas pats prelegentas pastebi ir bronzos gadynės buvimą Lietuvoje.

Įdomus referatas buvo ir g. De Fleri'o apie aptiktus Gardino gubernijoj senkapius, pažymėtinus išdėstytais ant kapų akmenų ratais bei sudarytomis iš jų kapo viduryje pertvaromis. Kapuose iškasama pailgų kaukolių ir nedaugelis bronzos ir geležies padarų, kurių neretai aptinkama ir piliakalniuose. Pasiremdamas

daugeliu istorinės geografijos davinių, prieiegentas įrodė, kad tie kapai priklausė jotvingams. A. Spicinas savo pranešime „Apie rytų slavų pilkapių senovę“ pastebėjo, kad Okos ir Dauguvos upynuose esančių pilkapių iškasenos yra labai panašios. Tai galėjo atsitikti tik todel, kad tos srityes buvo apgyventos ar vienos bendros tautos, ar kurios nors kitos tautos gyventa įtakoje labai kultūringos tautos, gyvenusios ties Nemunu; A. Spicino nuomone tai buvę gotai[1]).

Svarbus Lietuvos archeologijai pažinti buvo pranešimas ir G. Taturo apie archeologines Minsko gubernijos liekanas, kuriose jis įstebi daug panašumo su archeologiniais Lietuvos paminklais ir kultūromis.

Daug buvo skaitoma suvažiavime ir kitų referatų įvairiais praeities pažinimo klausimais ir Lietuvos ir įvairių kitų Rusijos vietų. Kai kurie iš referatų buvo plačiai diskutuojami; per tuos sąspyrius buvo gyvai ir vispusiškai svarstomi referatų iškelti klausimai ir nustatoma bendra pažiūra į tuos klausimus[2]).

IX-jo archeologų suvažiavimo metu 2-os Vilniaus gimnazijos bute tvarkomojo komiteto rūpesčiais buvo įrengta turtinga archeologinė paroda, sudaryta iš įvairių rinkinių, atsiųstų įvairių mokslo įstaigų ir privačių asmenų.

Archeologinėj parodoj daug daiktų buvo iš Vitebsko, Minsko, Valuinės gubernijų ir kitų Rusijos vietų, bet daug jų buvo ir iš Lietuvos. Šita paroda parodė suvažiavimo dalyviams tikrą Lietuvos archeologijos turtų vaizdą. Iš buvusių parodoje rinkinių buvo išstatyti: Imperatoriškosios Archeologijos Komisijos daiktų rinkiniai iš kasinėto 1891 metais Liucino senkapio; p. Savickio iškasenos iš Alšėnų dvaro, Vilniaus gubern., daiktai iš akmeninių kapų Lydos ir Trakų, kuriuos kasinėjo E. Volteris ir V. Šukevičius 1888 m. ir nustatė jų ypatingą kultūrą. Parodoje buvo daug bronzinių padarų ir iš turtingo Bakšiškių senkapio (Suvalkų krašte) ir prof. E. Volterio 1888—1890 metų laikotarpyje kasinėtų įvairiose Lydos ir Trakų apskričių vietose senkapių daiktai. Turtingi akmeninių daiktų rinkiniai buvo išstatyti parodoje V. Šukevičiaus, F. Pokrovskio iškasenos Vilniaus gubernijoje,

---

[1]) Vėliau ši kultūra, pavadinta VI—VIII amžiaus Raginėnų kultūra, kaip A. Spicino įrodyta, priklausė žiemgaliams.

[2]) J. Filevič. Deviatyj archeologičeskij sjiezd v Vilnie. Izviest. Minist. Narodn. Prosv. 1894. CCXI.

K. Gukausko iškasenos iš kelių Telšių ir Raseinių apskričių senkapių ir gr. Pliatero iškasenos iš Švėkšnos apylinkės senkapių[1]).

Dalis archeologų suvažiavimo narių lankė Vilniaus architektūros paminklus ir surengė ekskursiją į Kauną, kur apžiūrėjo Kauno pilies griuvėsius ir „Perkūno“ rūmus ir aplankė Skapiškio bažnyčią ir Pažaislio vienuolyną.

Rugpiūčio 14 dieną baigęs savo darbą, IX-s archeologų suvažiavimas nutarė padaryti X-ą archeologų suvažiavimą Rygoje 1896 metais ir tam reikalui išrinko Ruošiamąjį komitetą. Nors kaip jau ir pastebėjau, IX-jame archeologų suvažiavime buvo kai kurių tendencijų ir tai jautė daugelis nedalyvavusios Lietuvos visuomenės, bet IX-sis archeologų suvažiavimas suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos archeologijos istorijoje. Daugelio rimtų mokslininkų mūsų senovės paminklų tinkamas įvertinimas ir įrodymas daugelio įdomių praeities paslapčių sukėlė paskiau ir Lietuvos visuomenėje norą pažinti tiksliau krašto senovės liekanas. Buvo renkami privačių asmenų muziejai ir buvo iškilęs klausimas įsteigti Vilniuje archeologinę komisiją bei draugiją.

Bet dauguma mūsų praeities mylėtojų lenkų dvarininkų neteisingai suprato archeologijos mokslo siekimus ir, laiko ūpo pagauti, rinko įvairias senovės liekanas, norėdami tuo parodyti, kad ir jų sekama mada. Bet jiems visai nerūpėjo mokslinis savo rinkinių įvertinimas per spaudą.

X-me archeologų suvažiavime, įvykusiame 1896 metais Rygoje, nors ir mažai buvo paliesta Lietuvos archeologija, bet A. Bylenšteino pranešimai apie senovinius latvių piliakalnius ir P. Gausmano apie lybių senkapius yra svarbūs ir mūsų archeologijai, nes davė galimybių tiksliai pažinti ir savo krašto piliakalnius bei senkapius ir nustatyti jų tapatybę bei skirtumus[2]).

Nekartą ir kitose vietose per archeologų suvažiavimus buvo keliami ir įvairūs Lietuvos archeologijos klausimai, kurie mūsų krašto praeitį darė suprantamesnę.

5. 1894—1960 metai.

IX-s ir X-s archeologų suvažiavimai turėjo didelės reikšmės Lietuvos archeologijos plėtojimuisi, nes atlikti, tiems suvažiavimams besirengiant, archeologinių paminklų tyrinėjimai daug

[1]) Katalog predmetov, dostavlennych na archeologičeskoj vystavkie pri IX archeologičeskom sjiezdie v Vilnie 1893. Pribavlennyje k katalogu vystavki pri IX archeologičeskom sjiezdie.

[2]) Desiatyj archeologičeskij sjiezd v Rigie 1—20 avgusta 1896 g.

padėjo pažinti Lietuvos praeitį. Plačios pastabos apie naujus krašto praeities duomenis spaudoje padarė juos žinomus platesnei visuomenei ir tuo patraukė Lietuvos archeologinius paminklus tyrinėti ir visuomenę ir mokslininkus.

XIX-ojo amžiaus pabaigoje ir XX-ojo pradžioje Lietuvos archeologijos plėtojimosi istorijoje pažymėtinas yra mokslininkų specialistų ir plačios visuomenės bendravimas. Supratusi archeologinių paminklų vertę, visuomenė gyvai jais domisi, rašo apie paminklus spaudoje, renka privačius muziejus, seka naujus mokslininkų tyrimo duomenis, o pasiremdami visuomenės pagalba, mokslininkai išplečia savo tyrinėjimus ir kas kartas įdomesnių pastabų daro apie praeitį. Iš tokių Lietuvos archeologijos bendradarbių, kurie nesigailėjo nei trūso, nei savo lėšų ir kurie ilgainiui surinko net ištisus muziejus, reikia pažymėti mokslininkai archeologai: Tadas Daugirdas, kurs tuo laiku nors nustojo rašęs, bet teberinko senovinius daiktus Plemborko dvare, Raseinų apskr., ir V. Šukevičius, surinkęs didžiausius rinkinius Nočios dvare, Lydos apskr. Be to, visa eilė dvarininkų, kunigų ir šiaip apsišvietusios visuomenės renka savo muziejus. Taip antai XIX amžiaus pabaigoje yra žinomi šie rinkiniai:

Barono Renne's — Gargždų dv. (Kretingos apskr.),
K. Daugėlos — Siesikų dv. (Ukmergės apskr.),
Ukrinos — Liudvinavos dv.
Kančiausko — Švobiškėlių dv. (Utenos apskr.),
P. Ledzinskio — Didžiųjų Pajūrių dv. (Taur. apskr.),
M. Davainos Silvestravičiaus — Dovainių dv. (Raseinių aps.),
Didžiulio — Grežionyse,
Kun. Ladušio — Kaune,
Kun. Bartoševičiaus — Kvėdarnoje,
Kun. Katelės — Panemunėje,
Gyd. Petkevičiaus — Joniškėlyje,
A. Jaroševičiaus — Skarbatiškiuose,
G. Štrauchmano — Kiauliškiuose,
Gasiūno — Didžprūdeliuose (Kupiškio valsč.).
Kun. J. Žiogo — Užventyje,
K. Šulgos — Darbėnuose,
Stanevičiaus — Upeliuose,
Butrimo — Jotkoniuose (Panev. apskr.),
Kun. Olšauskio — Pabaiske,
M. Timkevičiaus — Gaulilių dv.

Kosakausko — Vaitkuškių dv. (Ukmerg. apskr.),
M. Kriaučiūno — Marijampolėje,
Dr. K. Griniaus — Marijampolėje
ir daugelio kitų čia nepaminėtų asmenų turėta tada gana didelių privačių muziejų, kurie daugumoje, užėjus 1914 metais Didžiajam karui, žlugo, bet tas sąrašas asmenų, turinčių muziejus ir kartais turtingų specialiais klausimais bibliotekų tik vienoje Kauno gubernijoje rodo, kaip mūsų visuomenė domėjosi savo krašto praeitimi ir praeities liekanomis.

Kilęs po IX archeologų suvažiavimo sumanymas įsteigti archeologijos komisiją bei draugiją nebuvo įgyvenintas. Tik nedidelis būrelis lenkų visuomenės, norinčios tyrinėti Lietuvos praeitį, susibūrė 1901 metais Vilniuje į archeologijos rateli „Kółko archeologiczne", bet platesniais darbais nepasižymėjo, pasitenkindamas tik senovinių daiktų rinkimu. Be rinkusios archeologinę medžiagą visuomenės, Lietuvos archeologijos srityje dirbo dar ir mokslininkų archeologų.

Vilniaus krašto pilkapius toliau tebetyrinėja F. Pokrovskis, kas kartas daugiau surinkdamas medžiagos vad. Vilniaus krašto VIII—IX šimtmečių pilkapių kultūrai nustatyti, kuri jo ir vėlesniųjų tyrinėtojų buvo pripažinta esanti lietuvių. 1895 metais F. Pokrovskis išleidžia plačią monografiją — „Archeologinis Gardino gubernijos žemėlapis", o 1899 m. — „Archeologinis Kauno gubernijos žemėlapis", kurios, nors kartais ir neteisingai, kaip esu pastebėjęs, paduoda žinias apie daugelį Lietuvos archeologinių paminklų, tačiau vis delto padeda tvarkyti jų tyrinėjimą. Monografijoje „Archeologinis Kauno gubernijos žemėlapis" F. Pokrovskis savo įvade daro plačių pastabų apie archeologinius Kauno gubernijos paminklus, visai nepastebėdamas įdomių archeologinių mūsų paminklų — alkakalnių (alkviečių) ir mažai įvertindamas įvairios rūšies akmenis — aukurus.

Gardino gubernijoje įotvingų senkapius tebetyrinėja Fleri's; vėlesni Gausmano tyrinėjimai Latvijoje, T. Taturo Vilniaus gubernijoje ir Romanovo Mogilevo gubernijoje pabrėžia archeologinių Lietuvos kultūrų savarankiškumą ir, pastebėdami jų liekanų plačiame plote, suteikia daug naujų duomenų iš lietuvių praeities.

Archeologines Kauno gubernijos liekanas populiarizuoti daug padėjo Kauno gimnazijos mokytojas, Statistikos Komiteto narys K. Gukovskis, kuris kas metai leidžiamose „Pamiatnaja knižka Kovenskoj guberniji" atspausdino visų Kauno gubernijos apskri-

čių apžvalgas, pažymėdamas ir esamus juose archeologinius paminklus. Keliaudamas tarnybos reikalais po visą Kauno gubernijąą, K. Gukovskis surinko nemažai senovinių daiktų iš piliakalnių ir senkapių ir sudarė iš jų prie Statistikos Komiteto nedidelį muziejų.

Šitame laikotarpyje pasirodo spaudoje ir pirmieji darbai Lietuvos archeologijos klausimais Peterburgo universiteto prof. A. Spicino. Savo monografijoje prof. A. Spicinas, pasiremdamas senkapių iškasenomis, nustato slavų ir lietuvių kultūrų ribas pietinėj Vilniaus krašto daly. Del V. Šukevičiaus atrastų Lydos apskrityje akmeninių rūselių — kapų — prof. A. Spicinas nustato, kad jie yra bronzos bei pirmųjų laikų geležies (La Teno) kultūrų, o taip pat įrodo, kad vad. Vilniaus krašto VIII—IX amžiaus pilkapių kultūra priklausė lietuviams aukštaičiams.

Itin pažymėtini tame laikotarpyje darbai V. Šukevičiaus, kuris ir savo noru ir Imperatoriškosios Archeologijos Komisijos pavedamas tyrinėja toliau savo gyvenamoje apylinkėje — Trakų ir Lydos apskrityse — senovės liekanas. Nuodugniai tirdamas šitas apylinkes ilgus metus, V. Šukevičius čia randa dar ir daug naujų senovės paminklų iš toliausios Lietuvos praeities. V. Šukevičius ypačiai nagrinėjo akmens gadynės liekanas. Visoj eilėj monografijų: „Poszukiwanie archeologiczne w powiatach Lidzkim i Trockim", „Narzędzie kamienne w pow. Lidzkim i Trockim", „Epoka kamienna w gub. Wileńskiej" ir kitose V. Šukevičius paduoda daug naujų ir įdomių pastabų apie akmens gadynės kultūrą Lietuvoje. V. Šukevičius pastebi ir apie keletą retai randamų Lietuvoje tikros bronzos gadynės padarų ir kapų, sudėtų iš akmenų, rūselių pavidalo. Be to, V. Šukevičius renka savo muziejui senovinius daiktus, užrašinėja liaudies padavimus, pasakas, dainas ir plačiai bendradarbiauja lenkų žurnaluose „Światowid", „Przyjaciel ludu" ir kituose.

Tuo pat laiku Žemaičiuose archeologinius etnografinius tyrinėjimus pradeda M. Brenšteinas, daugiausia tyrinėdamas senkapius ir rinkdamas įvairius senovinius daiktus ir žinias archeologiniam Žemaičių senovės paminklų žemėlapiui sudaryti.

L. Kšivickis tuo laiku ėmė tirti Lietuvos piliakalnius. Atvykęs į Žemaičius daryti antropologinių tyrinėjimų ir pastebėjęs gausybę piliakalnių, tiek jais susidomėjo, jog, po kelių metų tyrinėjimo, išleido plačią monografiją „Žmudź starožytna", kuri paskui buvo atspausdinta rusų kalba Imperatoriškosios Archeo-

logijos Komisijos leidžiamose „Žiniose“, lietuvių kalba 1907 m. „Vilniaus Žiniose“ ir 1925 m. „Ryto“ dienraštyje. Šioje savo monografijoj L. Kšivickis nustato kelius piliakalnių tipus jų plėtojimosi laikotarpiais ir tinkamai įvertina jų reikšmę kultūriniam krašto gyvenimui.

Neretai jau aptinkamos žinios apie Lietuvos archeologiją ir Tilžėje leidžiamame Tilžėje lietuvių laikraštyje „Varpe“, kuriame tais klausimais rašo M. Davaina-Silvestravičius ir T. Daugirdas. Užsidegęs savo gimtojo krašto senovės meile įvairias senovės liekanas tyrinėja ir muziejų renka kunigas J. Žiogas. Daugelis lietuvių studentijos bendradarbiauja Lietuvos tyrinėtojams, kaip J. Šaulys ir Čepinskis, A. Janulaitis drauge su L. Kšivickiu tyrinėja Žemaičių piliakalnius. Kiti patys susipažįsta su savo krašto senovės liekanomis ir, pažinę jas, pamyla ir patį kraštą ir atiduoda savo jėgas savarankiškai lietuvių kultūrai auginti.

Tame laikotarpyje didėja ne tik privačių archeologinių rinkinių skaičius, bet plečiasi ir viešieji istoriniai archeologiniai Vilniaus ir Kauno muziejai. Nors istorinis Vilniaus muziejus, rusų valdžios tvarkomas, jau nebebuvo taip gausiai remiamas, kaip tais laikais, kai jį tvarkė Vilniaus Archeologijos Komisija, bet 1885—1899 m. laikotarpyje žymiai padaugėjo jo rinkinių: 102 daiktais akmens gadynės, 1 — bronzos gadynės ir 1338 įvairiais bronziniais ir geležiniais padarais vėlesniųjų laikų, daugiausia iš tyrinėtų Vilniaus žemėje senkapių ir piliakalnių[1]).

Tame laikotarpyje išaugo ir įsteigtas 1889 metais Kauno miesto muziejus, padidėjęs turtingu Goliškino paleontologijos rinkiniu ir Kauno Statistikos Komiteto archeologinių daiktų rinkiniais. 1897 metais muziejus buvo pavadintas „Mokslo ir pramonės muziejum“ ir buvo išdirbti jo įstatai, kurie 1905 m. lapkričio mėn. 5 d. Vidaus Reikalų ministerio Urusovo buvo patvirtinti. Šių įstatų 1-uoju § muziejus turėjo tikslą „rinkti medžiagą ir *archeologijos, istorijos ir etnografijos* skyriams“.

Muziejų laikė Kauno miesto Valdyba, skirdama tam reikalui kiek lėšų ir suteikdama butą, o muziejus tvarkyti buvo pavesta tam tikrai Miesto Tarybos išrinktai komisijai. 1907 metais į muziejaus komisiją buvo pakviestas pasidarbavęs Lietuvos archeologijai T. Daugirdas, kuriam buvo pavesta sutvarkyti turimi muziejuje daiktai, sustatyti muziejaus katalogas ir rūpintis įgyti

[1]) Katalog Vilenskago muzeja drevnostej 1899 g.

naujų daiktų. Priėmęs pasiūlymą, T. Daugirdas padovanojo muziejui ir perkėlė į jį savo surinktą per ilgus metus rinkinį, kuriame buvo:

Akmens dalykų	464
Žalvario	621
Sidabro	10
Geležies	324
Gintaro	29
Molio	302
Stiklo	7
Kitų	20
Viso labo	1772 daiktai.

Visi šitie daiktai drauge su daugeliu dar neįtrauktų į katalogą buvo puikiai nuvalyti ir užkonservuoti, sugrupuoti „lizdais", kuriuose buvo atrasti, ir sutalpinti 103 lentynose. Prie visų daiktų buvo pridėta paaiškinimai, vietų planai, piešiniai ir fotografijos, kad jie būtų suprantamesni.

Greta muziejaus kambario, viename mažame kambarėlyje apsigyveno ir pats T. Daugirdas ir 20 su viršum metų nepasitraukdamas, mažai kieno pastebimas, dirbo mokslininko darbą: tvarkė muziejų, rūpinosi jį papildyti, išvažiuodamas vasaros metu senovės paminklų tirti vietoje, teikė paaiškinimų muziejaus lankytojams[1]).

Rytprūsiuose tuo laiku senovės paminklus tebetyrinėja O. Tischleris, kuris nustato Rytprūsių senkapių rūšis ir suskirsto jas sulig laikotarpiais; prof. A. Rozenbergeris, tyrinėdamas cheminę bronzinių padarų sudėtį, stengiasi nustatyti jų senumą; E. Hollack'as 1910 m. išleidžia platų archeologinį Rytų Prūsų žemėlapį. Gyvuojančios Rygoje nuo 1839 m. istorinės draugijos narys J. Sitzka sudarė archeologinį Estijos, Lybžemio ir Kuršių žemėlapį, o kitas tos draugijos narys M. Bylenšteinas dažnai pastebi spaudoje ir apie Lietuvos senovės paminklus, kaip antai: Apuolės ir Ipilties piliakalnius ir kitus. Po 1896 m. įvykusio Rygoje X archeologų suvažiavimo buvo išleistas didelis tomas „Darbų", kuriam nors ir mažai buvo padaryta pastabų apie archeologinius Lietuvos paminklus, bet, esant daugeliui duomenų apie Kuršio bei Lybžemio senovę, buvo galimybės geriau pažinti ir išskirti archeologinės Lietuvos liekanos ir kultūros.

[1]) M. Brenšteinas. Tadas Daugirdas, „Lietuva" 201 Nr. 1924 m.

1907—1914 metai.

Platus Lietuvos visuomenės susidomėjimas XX amžiaus pradžioje savo krašto senovės liekanomis, pasireiškęs pačių paminklų tyrimu ir archeologinių padarų rinkinių rinkimu, iškėlė reikalą turėti Lietuvoje mokslo įstaigą, kuri tvarkytų krašto praeities tyrimo darbą. 1907—1914 metų Lietuvos archeologijos plėtojimosi laikotarpis kaip tik ir pažymėtinas steigimu ir darbais keleto kraštotyros draugijų. Įdomu tai, kad Lietuvos tyrimu susidomėjo ne tik lietuviai, bet ir lenkai ir rusai, ir greta įsikūrusios Vilniuje Lietuvių Mokslo Draugijos lenkai įkūrė Vilniuje Lenkų Mokslo Mylėtojų Draugiją, rusai Vilniuje atgaivino nustojusios 1881 metais veikti Rusijos Imperatoriškos Geografinės Draugijos Vasaros Vakarų Skyrių, o Kaune 1912 metais buvo įsteigta Kauno gubernijos Archyvinė Mokslo Komisija. Plačiai tiria archeologines Lietuvos liekanas ir Rusų Imperatoriškoji Archeologijos Komisija, komandiruodama į Lietuvą visą eilę mokslininkų specialistų.

Apie šių draugijų veikimą, kiek jis buvo pareikštas archeologinių Lietuvos paminklų tyrimu, ir pačių draugijų įsteigimą ir pastebėsiu.

Atgavus spaudą ir pasirodžius pirmam lietuviškam laikraščiui „Vilniaus Žinioms“, jo skiltyse dažnai pasirodydavo balsų steigti Vilniuje kultūrinį lietuvių židinį — Mokslo Draugiją, kuri rūpintųsi kelti lietuvių tautos sąmonę, populiarizuodama įvairias mokslo šakas ir visais atžvilgiais nagrinėdama Lietuvos kraštą. Iš karto buvo sumanyta steigti tik istorijos bei archeologijos-etnografijos draugiją, bet paskui, įsivyravus nuomonei steigti tokią draugiją, kuri visais atžvilgiais nagrinėtų Lietuvos kraštą, buvo sumanyta įsteigti Lietuvių Mokslo Draugiją[1]).

1905 m. rugpiūčio m. 28 d. (rugsėjo m. 10 d.) Vilniuje per „Lietuvių vakarą“ Vilniaus miesto salėje, mažam kambarėly už kulisų, susirinko apie 20 lietuvių veikėjų, kurie iki 5 val. ryto gyvai kalbėjo apie reikalą steigti Lietuvių Mokslo Draugiją ir jos įstatus. Kitą dieną vėl susirinko pas J. Vileišį tie patys žmonės, galutinai nustatė draugijos veikimo kryptį ir išrinko iš savo tarpo komitetą Mokslo Draugijos įstatams parengti. Į šį komitetą buvo išrinkti dr. J. Basanavičius,

[1]) „Vilniaus Žinios“ 1904 m., 154 Nr., 1905 m., 153 Nr.

Pov. Matulionis, J. Jablonskis, J. Vileišis ir dr. kun. J. Stankevičius. Per kelis komiteto posėdžius draugijos įstatai buvo galutinai išdirbti.

Kilusi po Didžiojo Vilniaus Seimo 1905 m. gruodžio mėn. 4—5 d. reakcija daugelį dalyvavusių Seime asmenų privertė pasislėpti bei visai išvažiuoti iš Vilniaus, ir kartu su tuo aptilo ir Lietuvių Mokslo Draugijos steigimas Vilniuje. Kiek vėliau vėl susibūrė lietuviai, atsidavę Lietuvių Mokslo Draugijos steigimo darbui, ir 1906 m. lapkričio mėn. 19 d. (gruod. 2) draugijos įstatai buvo paduoti rusų vyriausybei patvirtinti. Kadangi L. M. Draugija užsibrėžė tikslą veikti visame Lietuvos plote, tai parėjęs nuo paties Vidaus Reikalų Ministerio leidimo išdavimas nusitęsė, ir tik 1907 m. vasario mėn. 15 d. (28) įstatai buvo galutinai patvirtinti.

Baigus paruošiamąjį darbą, 1907 m. kovo mėn. 25 d. (balandžio m. 7 d.) Vilniuje Imperatoriškosios Muzikos Mokyklos salėje įvyko steigiamasis Lietuvių Mokslo Draugijos susirinkimas, į kurį atvyko daug lietuvių visuomenės, kurios tarpe buvo Dr. J. Basanavičius, kun. J. Tumas, P. Vileišis, Pov. Matulionis, prof. E. Volteris, Vl. Nagevičius ir kiti. Posėdį iškilminga prakalba atidarė vyriausias Lietuvių Mokslo Draugijos įkūrėjas dr. J. Basanavičius, papasakodamas Lietuvių Mokslo Draugijos steigimo istoriją ir pažymėdamas jos tikslą. Tą tikslą nusako šie Draugijos įstatų §§.

1 §. Vilniuje įsteigta Lietuvių Mokslo Draugija rūpinsis ištardyti lietuvių tautą ir jos apgyventą kraštą.

To dėliai ji užsiiminės:

a) lietuvių antropologija ir etnografija, b) Lietuvos archeologija ir statistika, d) geologija, flora, fauna ir kitais gamtos mokslais.

2 §. Mokslo Draugija rinks: a) lietuviškas dainas ir jų gaidas, pasakas, patarles, burtus, geografiškus ir žmonių vardus, pavardes ir tt., e) rankraščius, aktus ir knygas apie Lietuvą, d) geologijos, botanikos ir geologijos rinkinius[1]).

Kalbėdamas toliau, dr. J. Basanavičius ypačiai pabrėžė, kad „archeologiškieji tardymai suteiksią daug medžiagos senovės lietuvių kultūrai aprašyti“ ir kad „šitam dalyke tardymai

[1]) Lietuvių Mokslo Draugijos įstatai.

Lietuvoje beveik dar nepradėti", kvietė visuomenę savo krašto archeologinius paminklus tyrinėti, juos rinkti ir saugoti, steigiant tam reikalui prie L. M. Draugijos tautinį muziejų.

Per steigiamąjį susirinkimą į L. M. Dr-jos valdybą buvo išrinkti: dr. J. Basanavičius pirmininku, Pov. Matulionis ir dr. Matulaitis pirmininko pagalbininkais, dr. A. Vileišis iždininku, A. Smetona knygininku, P. Vileišis, kun. J. Tumas ir dr. Bagdanavičius kandidatais.

Apsvarstęs įvairius klausimus, liečiančius L. M. Draugijos butą, knygyną ir muziejų, steigiamasis susirinkimas pasibaigė. Pakilusiu ūpu, kupini pasiryžimo dirbti krašto ir tautos naudai, susirinkusieji išsiskirstė šaukdami: „Lai gyvuoja Lietuva!"[1]).

Lietuvių Mokslo Draugijos įkūrimas buvo reikšmingas įvykis kultūriniam lietuvių gyvenimui ir, supratusi tai, visuomenė gyvai atsiliepė į jos kvietimą įsirašyti nariais, rėmė ją savo 3 rublių mokesniu per metus ir gausiomis piniginėmis aukomis, ir iš visų vietų, kur gyveno likimo išblaškyti lietuviai, buvo siunčiami jų sveikinimai ir linkėjimai. Rėmė Lietuvos visuomenė Mokslo Draugiją ir veikliai dalyvavo metiniuose narių suvažiavimuose, per kuriuos buvo svarstomi Draugijos organizacijos klausimai ir buvo skaitomi įvairūs moksliniai referatai.

Lietuvių Mokslo Draugijos įkūrimą tinkamai įvertino ir mokslininkai: prof. A. Becenbergeris, akademikas Fortunatovas, prof. Boduen'as de Kurtenė, prof. E. Volteris ir kiti sveikino draugijos atidarymą, linkėjo jai pasisekimo ir patys jai veikliai bendradarbiavo.

Plačiai nenagrinėdamas L. M. Draugijos organizacijos ir jos visų darbų, pastebėsiu tik tai, kas jos nudirbta Lietuvos archeologijos srityje.

L. M. D-ja sujungė savyje visų mokslo šakų mėgėjus ir mokslininkus; čia susibūrė ir Lietuvos archeologijos paminklų tyrinėtojai: kun. J. Žiogas, Vl. Nagevičius ir kiti, kurie kartu su visa siela atsidavusiu tam darbui L. M. D-jos pirmininku J. Basanavičium tyrinėjo Lietuvos archeologijos pa-

[1]) L. Gerulis „Lietuvių Mokslo Draugija ir jos įsteigimas". Lietuvių Tautos kn. 1. 1907.

minklus, rašė apie juos spaudoje ir darė mokslinius pranešimus per metinius draugijos narių suvažiavimus. Taip antai 2-me suvažiavime kun. J. Žiogas skaitė referatą „Archeologiniai tyrinėjimai Gaidės apylinkėje", kuriame plačiai pastebėjo ir iškasenomis iliustravo vad. Vilniaus VIII—IX amžių pilkapių kultūros senkapius. Visi skaityti per metinius suvažiavimus referatai, o taip pat ir kiti moksliški narių darbai paskui buvo spausdinami L. M. Draugijos leidžiamam žurnale „Lietuvių Tautoje". Nemažai „Lietuvių Tautos" žurnale buvo spausdinta ir grynai archeologinio turinio straipsnių, kaip antai: kun. J. Žiogo „Archeologiniai tyrinėjimai Gaidės apylinkėje", Vl. Nagevičiaus „Kirminų kalnas", J. Basanavičiaus „Karaliaus Mindaugo ir Didžiųjų Lietuvos Kunigaikščių žymiaspaudžiai" ir daug kitų, kurie, ypačiai J. Basanavičiaus straipsniai, plačiai nušvietė Lietuvos archeologinius paminklus. L. M. Draugija rūpinasi ir steigimu tautinio muziejaus ir nors nepatogiam Lydos gatv. 7 Nr. namo bute pradėjo rinkti įvairius rinkinius. Pradžią muziejui padarė kun. P. Jurskis iš Papilio, paaukojęs didelį paleontologijos rinkinį, o archeologiniam skyriui kun. Tom. Žilinskis ir dr. K. Grinius, paaukoję jam gausingą rinkinį akmeninių kirvukų, surinktų Vilkaviškio ir Marijampolės apskrityse. Paskui į archeologijos skyrių buvo atiduoti VI. Nagevičiaus iškasti daiktai iš Pryšmantų ir Kiauleikių senkapių ir P. Graužinio surinkti daiktai iš Kurklentiškių senkapio, Taujėnų valsč., Ukmergės apskr. Daug rūpinosi archeologijos skyriumi ir dr. J. Basanavičius, paaukojęs jam daug senovinių daiktų ir monetų iš Trakijos ir sudėjęs jame savo paties iškastus daiktus Taurakalnyje ties Svėdasais, Šemeniškių senkapyje ties Anykščiais ir Raginėnų senkapyje Panevėžio apskr.

Nors kilęs 1914 metais karas ilgam laikui sustabdė L. M. Draugijos veikimą, bet, dr. J. Basanavičiui atsidėjus saugant jos knygyną ir muziejų, kas kartas gausėja archeologinių rinkinių ir muziejaus turtas. 1921 m. archeologiniame L. M. D-jos muziejaus skyriuje buvo 164 akmens ir rago padarai: kirvukai, kaltai ir kit., 643-tas įvairių bronzinių padarų — pagražinimų, apikaklių, apirankių, auskarų, sagų, žiedų ir kitų, kelios sidabro fibulos ir 235-etas geležies padarų: kirvių, iešmų, iečių, kardų, peilių ir kitų. Labai turtingas buvo nu-

mizmatikos, o taip pat etnografijos, istorijos ir gamtotyros skyriai[2]).

Matydami, kaip buriasi prie Lietuvių Mokslo Draugijos lietuviai, kad bendromis jėgomis keltų Lietuvoje mokslą ir kartu keltų tautinę sąmonę, lenkai irgi, norėdami „uždegti nors mažą žiburėlį lenkų mokslo", sumanė įsteigti Vilniuje Mokslo Mylėtojų Draugiją.

Pirmą mintį steigti Lenkų Mokslo Mylėtojų Draugiją iškėlė L. Abramavičius 1906 m. 13 Nr. „Gazety Wileńskiej", bet ją įvykdė A. Parčevskis, kuris drauge su dr. V. Zagorskiu surinko vienminčių būrelį, kurį sudarė E. Ožeškienė, J. Hlaska, Č. Jankovskis, J. Montvilas, V. Putkameris ir V. Tiškevičius. Šis būrelis 1906 m. spalių m. 2 (15) d. išsiuntinėjo daugeliui asmenų kvietimus dalyvauti Lenkų Mokslo Mylėtojų Draugijos steigime Vilniuje. 1906 m. spalių m. 9 (22) d. susirinko apie 50 kviestų asmenų, kurie, paraginti gražia A. Parčevskio kalba, parėmė steigėjų būrelio sumanymus įsteigti Vilniuje Lenkų Mokslo Mylėtojų Draugiją ir išrinko komisiją tos draugijos įstatams parengti.

1907 m. sausio mėn. 17 (30) d. Lenkų Mokslo Mylėtojų Draugijos įstatai ir josios valdyba buvo patvirtinti Vilniaus gubernatoriaus Liubimovo. Draugijos valdybą sudarė kun. J. Kurčevskis — pirmininkas, dr. V. Zagorskis — vicepirmininkas, J. Montvilas — iždininkas, dr. S. Koscialkovskis — sekretorius ir L. Čarkovskis — bibliotekininkas.

Lenkų M. M. Draugijos įstatų 2-uoju § Draugija turėjo tikslą populiarinti mokslą, dailę ir literatūrą lenkiškąja kalba, tyrinėti krašto gamtą, etnografiją, istoriją, ekonomiją ir statistiką; šitam reikalui turėjo tyrinėti įvairią medžiagą ir rinkti įvairius rinkinius[2]). Draugijos nariais galėjo įsirašyti visi, ir narių buvo kelių rūšių: tikrieji nariai, korespondentai ir garbės nariai. Draugijos buvo sumanyta leisti ir populiarus metinis žurnalas „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół nauk w Wilnie", kuriame buvo ketinama spausdinti įvairios mokslinės studijos įvairiais krašto pažinimo klausimais ir savo veikimo ápžvalgos.

Lenkų M. M. Draugijos nariais įsirašė ir toki įžymūs mūsų archeologijos tyrėjai, kaip V. Šukevičius, T. Daugirdas ir M.

[1]) „Iš L. M. Draugijos kronikos". „Lietuvių Tauta". I—III kn. 1906—1925 m.

[2]) Rocznik IX. Ustawa Tow. Prz. nauk w Wilnie

Brenšteinas, kurie ir rūpinosi draugijos darbais Lietuvos archeologijos srityje.

Svarbiausias jų darbas buvo Draugijos muziejaus steigimas. Pradžią muziejui padarė A. Zagorskis iš Pašušvio, Kėdainių apskrityje, padovanodamas senovinių daiktų rinkinį. Paskui, prisirinkus daugiau medžiagos, muziejus buvo tvarkomas skyriais, pavedant tvarkyti kiekvieną skyrių atskiram asmeniui. Taip antai 1907 m. priešistorinės archeologijos ir etnografijos skyrių tvarkė V. Šukevičius, istorijos, buities ir bažnytinės archeologijos — J. Luckevičius, dailės skyrių — St. Jarockis, numizmatikos skyrių — V. Zagorskis, botanikos — K. Šafnagelis, mineralogijos — Z. Grinevičius ir paleontologijos — A. Zdrajevskis. Buvo įsteigtas muziejuje ir A. Mickevičiaus skyrius, kuriam Francūzavičius paaukojo 331 daiktą, tarp kurių buvo daug daiktų ne tik A. Mickevičiaus vartotų, bet ir daug įvairių jų atvaizdų[1]).

Itin turtingas buvo priešistorinis archeologijos skyrius, kuriam, be pažymėtų A. Zagorskio dovanų, V. Šukevičiaus buvo paaukota 3367 akmens, bronzos ir geležies daiktai. Turtingus iškasenų rinkinius sudėjo muziejuje M. Butrimaitytė iš Pakalniškio senkapio, Panevėžio apskr. ir gr. F. Tiškevičius iš Palangos paaukojo didelį gintaro dirbinių rinkinį. Gintaro dirbiniai surinkti Palangoje iš neolito gadynės dirbtuvės, nes drauge su jais buvo rasta ir akmeninių neolito gadynės padarų. Įvairiems muziejaus skyriams aukojo ir daugelis kitų asmenų; taip antai, tik vienais 1907—1908 m. į muziejų 70 asmenų buvo suaukota 1555 daiktai.

Tvarkydama ir didindama muziejų, draugija rūpinosi ir senovės liekanų tyrimu bei apsaugojimu. Buvo tyrinėjami Bakštos pasieniai Vilniuje, rūpinamasi sutvarkyti ir restauruoti Trakų pilies griuvėsius, be to, atskirų draugijos narių buvo daug tyrinėjama ir lietuvių senovės liekanų[2]).

Nenorėdami atsilikti nuo lietuvių ir lenkų, ir rusai sumanė išplėsti Lietuvoje „rusų mokslą“ ir sukurti tam reikalui mokslo draugiją. 1910 m. sausio mėn. 16 dieną Vilniaus mokslo apygardos globėjo G. Levickio iniciatyva buvo sušaukti aukštesnieji rusų valdininkai, kuriems G. Levickis, pabrėždamas, kaip svarbu

[1]) Rocznik II. Dr. W. Zagorski „Muzeum“.
[2]) Rocznik t. I. „Sprawozdania z działalności i stanu T-wa w 1907. Rocznik t. II. W. Szukiewicz. Działy archeologji przedhistorycznej oraz etnografji w Muzeum.

yra turėti Lietuvoje rusų mokslo židinys, pasiūlė atnaujinti nustojusios 1881 m. veikti Imperatoriškosios Rusų Geografinės Draugijos Vasaros Vakarų skyrių. Susirinkusiems pritariant, buvo išrinktas Tvarkomasis komitetas iš pirmininko G. Levickio, pirmininko padėjėjo Vilniaus gubernatoriaus D. Liubimovo, darbų tvarkytojo D. Daugėlos ir narių: F. Vladimirovo, generolo A. Žirkevičiaus, F. Dobrianskio, N. Sobolevo, E. Romanovo, švent. M. Paškevičiaus, A. Vrucevičiaus ir iždininko S. Nikitino. Tame pačiame susirinkime numatyti darbai buvo suskirstyti į kelias sekcijas, kurioms tvarkyti buvo išrinkti pirmininkai: 1. geografijos ir statistikos sekcijos pirmininku buvo išrinktas A. Vrucevičius; 2. etnografijos ir archeologijos — E. Romanovas; 3. archeologijos — F. Dobrianskis ir 4. istorijos — generolas A. Žirkevičius. Bet kaip ir 1867—1881 m. laikotarpyje, ši draugija silpnai veikė, nors, kad patrauktų į ją didesnį skaičių narių, buvo įsakyta įsirašyti nariais visiems valdininkams rusams. Neskaitant kelių per metus padarytų posėdžių ir nedaugelio darbų įvairiais Lietuvos tyrimo klausimais, tarp kurių Lietuvos archeologijos srityje pažymėtini kasinėjusių Vilniuje pilkapius E. Romanovo ir Rykovo darbai, daugiau šioji draugija nebeturi kuo pasigirti[1]).

Sekdami vilniečių pavyzdžiu ir Kauno rusai valdininkai sumanė įkurti draugiją, tiek krašto tyrimo tikslams, tiek vėl politiniais sumetimais vadovaudamies. Kauno gubernatoriaus A. Kulomzino ir Iždo Rūmų valdytojo A. Nedošivino iniciatyva 1912 metų gruodžio mėn. 9 dieną buvo įsteigta Kauno gubernijos Mokslinė Archyvinė Komisija, kurios pirmininku buvo išrinktas A. Nedošivinas, pirmininko padėjėju — P. Maksimovič-Vasilkovskis, reikalų vedėju — E. Šefleris ir iždininku V. Ostrovskis. Turėdama specialų paskyrimą, Kauno M. Archyv. komisija nors ir buvo pasistačiusi tikslą: 1. kurti istorinį archyvą, 2. daryti archeologinius tyrinėjimus ir steigti muziejų, 3. sekti senovinių liekanų saugojimą ir 4. rinkti medžiagą krašto istorijai, bet ir šios draugijos pastebėtinas tiktai įsteigimas, nes apie oficialius josios darbus nieko nemini ir vietinis oficiozas „Litovskaja Rusj"[2]).

---

[1]) Zapiski Sievero-Zapadnago Otdielenija Rossijsk. Imper. Geogr. Ob-va v Vilnie, t. I—IV; 1910—1913.

[2]) E. Š. Kovenskaja gubernskaja učenaja archivnaja komissija. Pam. knižka Kov. gub. na 1913 g.

Archeologinių Lietuvos liekanų įvairumu ir tyrinėjimu susidomėjo ir aukščiausioji archeologijos mokslo įstaiga Rusijoje — Imperatoriškoji Archeologinė Komisija, kuri keliems savo nariams mokslininkams archeologams pavedė tyrinėti archeologines Lietuvos liekanas. 1909—1910 m. laikotarpyje, vykdydamas Imper. Arch. Komisijos uždavinius, Lietuvą tyrinėjo V. Nagevičius, kasinėdamas visą eilę Žemaitijos senkapių (Senkaičių, Skomantų, Mockaičių, Pocių, Pryšmontų, Kartenos, Gargždų ir kitų), kuriuose buvo surinkta daug medžiagos, ypačiai vad. Klaipėdos IX šimtm. senkapių kultūrai nustatyti.

Pilkapius su nedegintų lavonų laidojimais vidurinėje Lietuvoje (Molėtiškiuose, Pakalniškiuose, Raginėnuose, Pamernikuose ir kitur) kasinėjo J. Abramovas, kuris surinko čia daug medžiagos nustatyti naujai archeologinei Lietuvos kultūrai, vad. Raginėnų VI—VIII šimtm kultūrai.

Visai atsidavęs Lietuvos piliakalnių tyrimui, Imp. Arch. Kom. pavedamas, L. Kšivickis tebetiria ir toliau, perkeldamas tą darbą į Rytų Lietuvą, kur, kasinėdamas Petrašiūnų, Dūkšto, Moškėnų ir kitus piliakalnius, nustato savotišką jų kultūrą Lietuvos neolito gadynės pabaigoje.

Vilniaus krašte, taip pat Imp. Arch. Kom. pavedamas, archeologines liekanas tyrinėja V. Šukevičius, kurs visoje eilėje savotiško pavidalo pilkapių (Versokų, Bogatos, Nočios, Naškunčių ir kituose Lydos apskr. kapinynuose) randa naują dar nežinomą jų kultūrą bronzos gadynės pabaigos bei geležies gadynės (La — Ten'o) pradžios[1]).

Šalia tokio išsiplėtujusio XX amžiaus pradžioje organizuotos visuomenės ir mokslo įstaigų archeologinių Lietuvos paminklų tyrimo, visuomenės susidomėjimas savo krašto praeities liekanomis pasireiškia dar ir žalingu darbu — netikslių archeologinių paminklų naikinimu. Priežastys, kurių dėliai buvo daromi toki naikinimai, buvo nevisuomet pateisinamos tikslu, kuriam buvo naikinami toki brangūs mūsų krašto kultūros turtai. Ateityje su tokiais reiškiniais turėtų būti visomis priemonėmis kovojama.

Taip pat ir senesniais laikais daug archeologinių paminklų Lietuvoje buvo sunaikinta nesuprantančių jų reikšmės sodiečių, kurie, ar brangindami tos vietos derlingumą, piliakalnių viršūnes aria, sėja javus, arba kitur, laikydami jas netinkamomis, seno-

[1]) Otčiot Imperatorskoj Archeologičeskoj Komissiji za 1909—10 g. S.-Peterburg. 1913.

vinius, įrengtus smėlynuose bei žvirgždinėje žemėje užmirštus senkapius išvežiojo keliams taisyti. Dažnai tikėdami esant tuose piliakalniuose užburtus ir užkastus lobius, apie kuriuos pasakojo padavimai, žmonės ėjo jų kasinėti ir retam piliakalny nepastebėsime tokio senovinių ieškojimo pėdsakų. Toks nesąmoningas įvairių archeologinių liekanų naikinimas, su kuriuo negalėjo ir negalima kovoti jokiomis administracijos priemonėmis, tebevyksta ir dabar. Kartu su tokiu nesąmoningu senovės liekanų naikinimu reikia pažymėti ir kitas jų naikinimo būdas, ypačiai paplitęs XX amž. pradžioje, kai augant visuomenės susidomėjimui senovės liekanomis, atsirado ir tokių asmenų, kurie ėmėsi tyrinėti mūsų senovės liekanas be jokio plano, nevartodami jokių mokslišku tyrimo metodų, o tiktai pagauti bendro ūpo ar savo asmeniškos garbės dėliai kasinėjo įvairius archeologinius mūsų paminklus. Daug tokių Lietuvos senovės naikintojų, prisidengusių „archeologų" vardu, buvo tarp mūsų lenkų dvarininkų ir rusų valdininkų. Užtenka čia pažymėti kad ir darbai tokio „archeologo" matininko atsargos štabs-kapitono[1]) S. Massalitinovo, kurs be jokio plano yra iškasinėjęs buvusioje Kauno rėdyboje apie 1000 pilkapių. Surinkta per šiuos kasinėjimus labai turtinga medžiaga buvo taip nesistemingai sutvarkyta, kad iš „S. Massalitinovo daiktų rinkinio negalima buvo tiksliai sužinoti apie kasinėtus pilkapius, ar juose buvo sudeginti ar nedeginti lavonai laidojami, kaip jie buvo įrengti nei kokioje tvarkoje buvo įvairūs padarai surasti" pastebi apie tą rinkinį archeologas M. Makarenka[2]). Žinoma, kad toki tyrinėtojai negalėjo ir negali padėti Lietuvos archeologijai plėtotis ir turi būti smerkiami.

1918—1926 metai.

Kilęs 1914 m. Didysis karas nutraukė visus darbus Lietuvos archeologijos srity. Dauguma Lietuvos praeities tyrimo organizacijų nustoja veikti ir jų nariai pasitraukia iš Lietuvos. Daug privačių senovinių daiktų rinkinių buvo išgabenta į Rusiją, iš kurios atgal jie jau nebegrįžo. Likę Lietuvoje rinkiniai buvo taip pat sunaikinti. Padėjęs didelių pastangų, pasilikęs Kaune T. Daugirdas išsaugojo Kauno miesto muziejų nuo vokiečių, kurie norėjo išgabenti jį į Vokietiją.

[1]) Pamiatnaja knižka Kovenskoj guberniji na 1913 g.
[2]) M. Makarenko. Zabytki przedhistoryczne gub. Kowieńskiej.

Dar karo viesului tebesiaučiant, politiniame Lietuvos gyvenime įvyko atmainų, kurios ir Lietuvos archeologijos plėtimuisi sudarė naują gadynę. Paskelbus 1918 m. vasario mėn. 16 d. Lietuvos nepriklausomybę ir dar tais pačiais metais sudarius Lietuvos vyriausybę, šalia kitų aktualių nepriklausomo tautos gyvenimo klausimų nebuvo pamiršta ir Lietuvos archeologija. Nuo šio laiko Lietuvos archeologija pradėjo rūpintis jau nebe svetimieji, bet patys lietuviai: vyriausybė ir visuomenė. 1918 metų pabaigoje Vilniuje buvo įsteigta Archeologijos Komisija iš pirmininko dr. J. Basanavičiaus ir narių prof. E. Volterio ir generolo V. Nagevičiaus, kurie ir pradėjo rūpintis išblaškytų Lietuvos kultūrinių turtų rinkimu. Menininkui P. Galaunei buvo pavesta vesti derybos su rusais del grąžinimo į Lietuvą išvežtų iš jos įvairių kultūros brangenybių ne tik Didžiojo Karo metu, bet ir seniau, kaip antai: uždarant Vilniaus Archeologijos Komisiją, uždarant vienuolynus, Vilniaus Universitetą ir kitais laikais. Del viešpataujančios Rusijoje suirutės ir nepalankių politinių aplinkybių, nutrūko derybos su rusais, o paėmus Vilnių bolševikams, buvo sustabdytas Archeologijos Komisijos darbas. Tik Lietuvos vyriausybei persikėlus į Kauną ir politinėms apystovoms kiek nusistojus, vėl kilo sumanymas steigti Valstybinę Archeologijos Komisiją. Švietimo Ministeriui p. Tubeliui pakvietus, 1919 m. gegužės mėn. 28 d. įvyko steigiamasis Valstybinės Archeologijos Komisijos posėdis, kuriame dalyvavo: T. Daugirdas, generolas V. Nagevičius ir inžin. Virbickas. Posėdžio dalyviai apsvarstė iškeltą Švietimo Ministerio sumanymą ir pripažino reikalingu daiktu, kad prie Švietimo Ministerijos būtų įsteigta Valstybinė Archeologijos Komisija, kaip centrinė mokslo ir administracijos įstaiga, kuri stovėtų visų dirbamų Lietuvoje archeologinių darbų priešakyje. Pripažinus Valst. Archeol. Kom. egzistuojant nuo posėdžio dienos, to posėdžio dalyviai nustato ir pamatinius jos uždavinius:

a) Ieškoti ir saugoti liekanas tautų, gyvenusių ir gyvenančių Lietuvoje,

b) Rinkti žinias apie senovės paminklus ir aprašyti juos, kaip medžiagą kraštui tyrinėti,

c) Tyrinėti tą medžiagą ir įkainoti ją mokslo atžvilgiu[1]).

Šis nutarimas vyriausybės buvo patvirtintas ir po kurio laiko V. Nagevičiaus buvo paruoštas Valstybinės Archeologijos Ko-

[1]) Protokolas.

misijos įstatymo projektas, kurs vyriausybės buvo priimtas ir patvirtintas. Šiuo įstatymu buvo nustatyta, kad:

1. Valstybės Archeologijos Komisijos tikslas yra rinkti, saugoti ir tyrinėti Lietuvos praeities liekanos, susipažinti su surinktomis svetur ir rūpintis grąžinti išvežtas iš Lietuvos.

2. Tam tikslui Valstybės Archeologijos Komisija steigia centro ir vietos archeologijos ir istorijos muziejus ir archyvus, ima į savo žinią visus esančius Lietuvoje praeities liekanų rinkinius su nusavinimo teise, turi savo žinioje ir tvarko jų rinkimą visam Lietuvos plote.

3. Valstybės Archeologijos Komisija yra prie Švietimo Ministerijos, kuri nustato jos darbui instrukcijas ir skiria jos narius[1]).

1919 m. rudenį mirė pirmas Lietuvos Valstybinės Archeologijos Komisijos pirmininkas T. Daugirdas, ir pirmininku buvo paskirtas prof. E. Volteris. Papildęs Valst. Arch. Kom. dar keliais nariais, jis ėmėsi darbo, kiek tai leido ir bendros apystovos ir pačių narių padėjimas, nes visi jie, turėdami dar valstybines tarnybas ir eidami kitas visuomenines pareigas, negalėjo atidėti viso laiko mylimajam darbui.

Kad aiškiau būtų nustatytos darbo sritys ir teisės, komisijos buvo išdirbtos „Valstybės Archeologijos Komisijos taisyklės", kuriomis:

1. Valstybės Archeologijos Komisija, laikydama savo globoje visus Lietuvoje esančius praeities paminklus ir liekanas, kaip antai: piliakalnius, aukos kalnus, kapinynus, senovės bažnyčias ir rūmus, valstybinių įstaigų ir privatinių žmonių archeologines kolekcijas ir archyvus, valstybinius dokumentus ir tt., saugo juos su valstybės administracijos pagalba nuo išnaikinimo.

2. Valstybės Archeologijos Komisija ruošia valstybės lėšomis archeologines ekspedicijas, sudaro mišras archeologų, architektorių ir dailininkų komisijas senovės rūmams apžiūrėti ir jiems laikyti bei taisyti, skiria revizines komisijas Lietuvos archyvams tyrinėti.

3. V. Arch. Komisija nustato šias darbo sritis:
   a) senovės kultūros (būdo) tyrinėjimas (kasinėjimas): laikai — archainiai, priešistoriniai ir iš dalies istoriniai;
   b) senovės rūmų architektūros ir dailės tyrinėjimas;
   c) archeografijos — 1. senovės raštų ir chronografitų, 2. senovės valstybinių juridinių aktų;

[1]) „Vyriausybės Žinios" 11 Nr., 1919 m.

d) paleografijos (senų rankraščių skaitymas);
e) epigrafikos (plytų ir akmenų papuošimas);
f) stragistikos (antspaudai);
g) numizmatikos (monetos);
h) keramikos (indai);
i) gliptologijos (kamejos);
k) metrologijos (seikėjimas);
l) etnografijos (kiek ji liečia archeologijos sritį);
m) švietimo darbas (paskaitų organizavimas su daiktų rodymais ir knygų, laikraščių, leidinių paaiškinimais ir tt.).

4. Prie V. Archeologijos Komisijos organizuojami:
a) Centrinis Lietuvos Archeologijos Muziejus;
b) Centrinis istorinis Lietuvos Muziejus;
c) Centrinis istorinis Lietuvos archyvas.

Be numatomų darbų, šiame įstatyme buvo numatyta ir V. Arch. Kom. vadovybė, kurią turėjo sudaryti:
a) Muziejaus (archeologijos ir istorijos) konservatorius;
b) archyvo vedėjas;
c) kasinėjimo skyriaus vedėjas;
d) senovės architektūros skyriaus vedėjas;
e) senovės dailės skyriaus vedėjas;
f) archeografijos skyriaus vedėjas;
g) reikalingas bendradarbių skaičius[1]).

Pasiskirsčiusi pareigas, Valstybės Arch. Komisija, kiek leido aplinkybės, ėmėsi darbo. Taip antai buvo perimtas iš Vid. Reikalų Ministerijos Kauno gubernijos įstaigų archyvas, buvo rūpinamasi restauruoti sugadintos karo metu Pažaislio, Vytauto ir brolių jėzavitų bažnyčios. Buvo susirūpinta surinkti ir apsaugoti dar likę, karo metu nesunaikinti, kultūriniai turtai mūsų dvaruose; tam reikalui nekartą komisijos narių buvo važinėjama į įvairias Lietuvos vietas rinkti dar esančių kiek dvaruose savininkų pamestų ir išblaškytų bibliotekų likučių ir senovinių daiktų.

Išvadavus 1920 m. Vilnių, buvo susirūpinta esančių ten kultūros turtų padėjimu ir jiems prižiūrėti buvo įgaliotas dr. J. Basanavičius.

Karai del nepriklausomybės su bolševikais, vokiečiais-bermontininkais ir lenkais ir pasunkėjusi ekonominė būklė del vokiečių markės kurso kritimo nepalankiai atsiliepė ir Valstybės

[1]) 1920 m. „Vyriaus. Žin." 25 Nr.

Archeol. Komisijos darbams. Tačiau ir tuo sunkiu valstybės gyvenimo laikotarpiu atsidavusių ir mylinčių savo senovę asmenų dėka buvo nemažai nudirbta Lietuvos archeologijai populiarinti mūsų visuomenės tarpe ir sudėta didelės svarbos medžiagos mokslui. 1922 m. Valst. Arch. Kom. kasinėjimo sekcijos vedėjo V. Nagevičiaus buvo kasinėjamas Pryšmantų senkapis (Kretingos apskr.), kur buvo surinkta daug medžiagos Klaipėdos IX šimtm. kultūros savitumams nustatyti. 1923 m. Valst. Arch. Komisijos buvo pakviestas į Lietuvą kelioms savaitėms garsus rusų mokslininkas ir Lietuvos archeologijos žinovas prof. A. Spicinas, kurs, atvykęs, sutvarkė čia įvairių kultūrų laikotarpiais Kauno miesto muziejaus rinkinius ir sustatė jam vadovėlį, padarė kelias viešas paskaitas Lietuvos archeologijos klausimais ir baigė plačią savo monografiją, vardu „Lietuvos senovė“ (Litovskija drevnosti „Tauta ir Žod.“ III kn.), kurioje pirmas paduoda sistemingą apžvalgą visų Lietuvos archeologinių paminklų ir klasifikuoja juos atskiromis kultūromis. Ši klasifikacija tiksliai sutinka su prof. K. Būgos paskelbtais kalbotyros duomenimis del Lietuvos praeities ir tuo būdu daro ją priimtiną visiems mūsų darbams Lietuvos archeologijos srity.

1923 m., prof. E. Volteriui atsisakius būti Valstybės Archeologijos Komisijos pirmininku, jos pirmininku buvo paskirtas prof. A. Janulaitis. Negalint del laiko trūkumo ką nors platesniu matu nuveikti ir trūkstant atskirų tam darbui asmenų, buvo sumanyta Valst.Arch. Komisija reorganizuoti iš naujo ir šiam reikalui parengtas naujas V. Arch. Komisijos įstatymo projektas. Projekto įgyvenninimui nusitęsus, komisijos nariai, norėdami pažymėti savo solidarumą del sprendimo šio kultūrinio krašto gyvenimo klausimo, 1925 m. atsistatydino. Susirinkę dar kelis kartus, 1926 m. buvusieji Valst. Archeologijos Komisijos nariai vėl pabrėže senųjų įstatymų netobulumą ir pareiškė Švietimo Ministerijai pageidavimą, kad būtų išspręstas įstatų klausimas ir paskirti apmokami Valst. Archeologijos Komisijos tarnautojai. Į tą sumanymą buvo atsižvelgta, ir Švietimo Ministerija buvo parengusi naują Valst. Arch. Komisijos įstatymo projektą, kuris numatė ne tik pačios Valst. Arch. Komisijos teises ir pareigas, bet ir kelis apmokamus asmenis, kurie galėtų darbus vykdyti, nes iki šiol, užimti įvairiomis tarnybomis, komisijos nariai negalėjo išplėsti jos veikimo ir keleris metus skiriamos valstybės biudžete nors ir nedidelės sumos nebuvo panaudojamos. Iš vyriau-

sybės darbų, kuriais buvo paliesta Lietuvos archeologija, reikalinga pažymėti steigimas Lietuvos Universitete Lietuvos archeologijos katedros, kuri buvo pavesta Lietuvos archeologijos žinovui ir patyrusiam jos paminklų tyrinėtojui prof. E. Volteriui, ir vyriausybės susirūpinimas pačių archeologinių paminklų būkle. Pravedant žemės reformą ir keliant žemės ūkio kultūrą, buvo paliesta daug ir mūsų senovės liekanų, kurios, liaudies nevertinamos del mažos jų vertės, buvo naudojamos kaip žemės plotai. Matydama tai, vyriausybė „Žemės reformos įstatymo ir žemės reformos įstatymo pakeitimo pakeitime" pažymėjo, kad dvaruose esą piliakalniai, pilys, rūmai ir parkai imami į valstybės globą. Prie jų gali būti palikti reikalingi žemės plotai. Tokios istorinės ar šiaip Lietuvos pagražinimo vietos, esančios nusavinamuose dvaruose, Ministerių Kabineto nutarimu gali būti arba pačios valstybės laikomos arba pavedamos visuomenės įstaigoms ir mokslo ar švietimo draugijoms[1]).

Ne vien tik vyriausybės buvo susirūpinta savo senovės liekanomis naujose Lietuvos gyvenimo sąlygose, bet reiškė to susirūpinimo ir visuomenė dažnais atskirų asmenų pastebėjimais periodinėj mūsų spaudoje, senovinių daiktų rinkinių rinkimu, muziejų ir kraštotyros draugijų steigimu.

Būdama atskirta nuo kultūrinio Lietuvos centro — Vilniaus, kuriame buvo palikusi ir nenustodama veikė su savo įkūrėju dr. J. Basanavičium priešakyje Lietuvių Mokslo Draugija, dalis Lietuvos visuomenės dar 1919 metais įsteigė Kaune Lietuvos Mokslo Draugijos Skyrių, tačiau gyvenimo apystovos nebuvo tam darbui palankios, ir L. M. D. Kauno Skyrius greitai nustojo veikęs. Bet susidomėjimas savo senove ir jos liekanomis vis daugiau ir daugiau pradeda reikštis mūsų visuomenės tarpe. Senų mūsų visuomenės veikėjų būrelis, Švietimo Ministerijos padedamas 1921 m. išleido pirmąją „Mūsų senovės" knygą, o sekančiais metais dar tris knygas, kuriose buvo atspausdinta daug medžiagos ir Lietuvos istorijai ir archeologijai.

Plečiasi susidomėjimas savo senove ir provincijoj. Dar 1921 m. kilo sumanymas įkurti muziejų Pasvalyje, paskui Telšiuose ir Lazdijuose. 1924 m. buvo atidaryti muziejai Šiauliuose ir Panevėžyje, kur jiems įsikurti padėjo apskrities savivaldybės, skirdamos pinigų. Tais pačiais metais steigiama Muziejaus

[1]) „Vyr. Žin.", 200 Nr., 72 §, 1925 m.

Draugija Klaipėdoje, į kurią susibūrė ir vietos vokiečiai ir lietuviai...

Tas visuomenės susidomėjimas savo praeitimi pagaliau pasireiškia ir jos gyvu balsu. Per įvykusį Kaune 1926 m. rugpiūčio mėn. 22—24 dieną antrąjį kultūros kongresą gimtojo krašto tyrimo reikalu buvo nutarta, kad II kultūros kongresas, susipažinęs su gimtojo krašto tyrinėjimo darbu Lietuvoje, konstatavo, kad krašto pažinimas privalo būti siekiamas ne tik privačios iniciatyvos keliu, bet ir valstybei prisidedant. Todel rado reikalingu prašyti valstybės:

1. Sutvarkyti ir su valdžios organų pagalba tinkamai įvykdyti įstatymą archeologinėms liekanoms, o taip pat ir įvairiausiems kultūriniams paminklams globoti: draudžiant vežti į užsienius pardavinėti kultūros turtus, naikinti arba asmens reikalams ardyti archeologinius paminklus. Be to, būtinas visų archeologinių ir istorinių vietų bei paminklų suvalstybinimas. Paruošiamasis darbas paminėtoms archeologinėms vietoms bei paminklams tirti turi būti neatidėtinai pradėtas.

2. Mokyklų programų pagrindu turėtų būti imamas kuo platesnis savo gimtojo krašto pažinimas, prižiūrint ir tvarkant šį darbą Švietimo Ministerijai.

3. Leisti ir plačiai siuntinėti atatinkamoms įstaigoms ir asmenims visiems suprantamų trumpų instrukcijų médžiaginės ir dvasinės kultūros turtams rinkti ir globoti.

4. Įsteigti kiekvienoje apskrityje vietą, pav. prie liaudies namų, bibliotekų ar aukštesniųjų mokyklų, kultūros turtams laikyti. Kviesti šituo reikalu susirūpinti ir savivaldybes.

5. Kuo greičiausiai sutvarkyti turimus muziejus taip, kad jie įgytų mokslinės ir visuomeninės vertės.

6. Aprūpinti valstybę keletu archeologų specialistų, paskyrus tinkamiems asmenims stipendijas[1]).

Šis II kultūros kongreso nutarimas ir paskatino Švietimo Ministeriją susirūpinti Valstybės Archeologijos komisiją sutvarkyti naujais pagrindais; tam reikalui rengiamas, jau pirma pažymėtas, V. Arch. Kom. įstatymo projektas, su kurio įgyvendymu ir Lietuvos archeologijos plėtojimuisi ateis nauja stropaus darbo — ieškojimo, tyrinėjimo ir savo krašto senovės liekanų saugojimo — gadynė.

[1]) Lietuva. 191 Nr. 1926 m. Protokolai.